

**Dissertationem Theologicam De Imitatione Iesu Et Dei Miserentis Ab Locos Lvc.
XV, 1-10, Et VI, 36-42 Illustrandos**

VVittebergae: Literis Tzschiedrichianis, 1751

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862448174>

Druck Freier Zugang

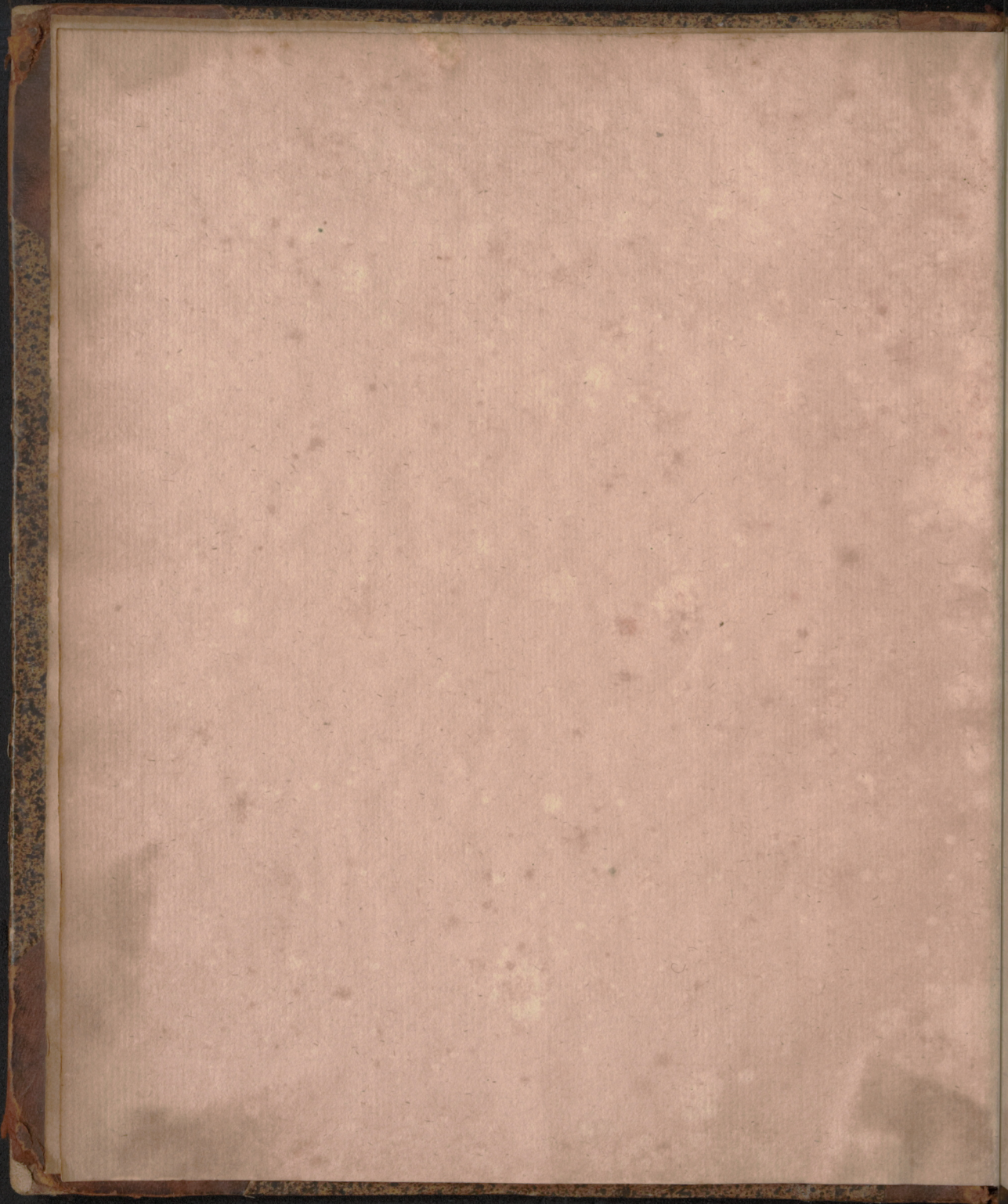
410

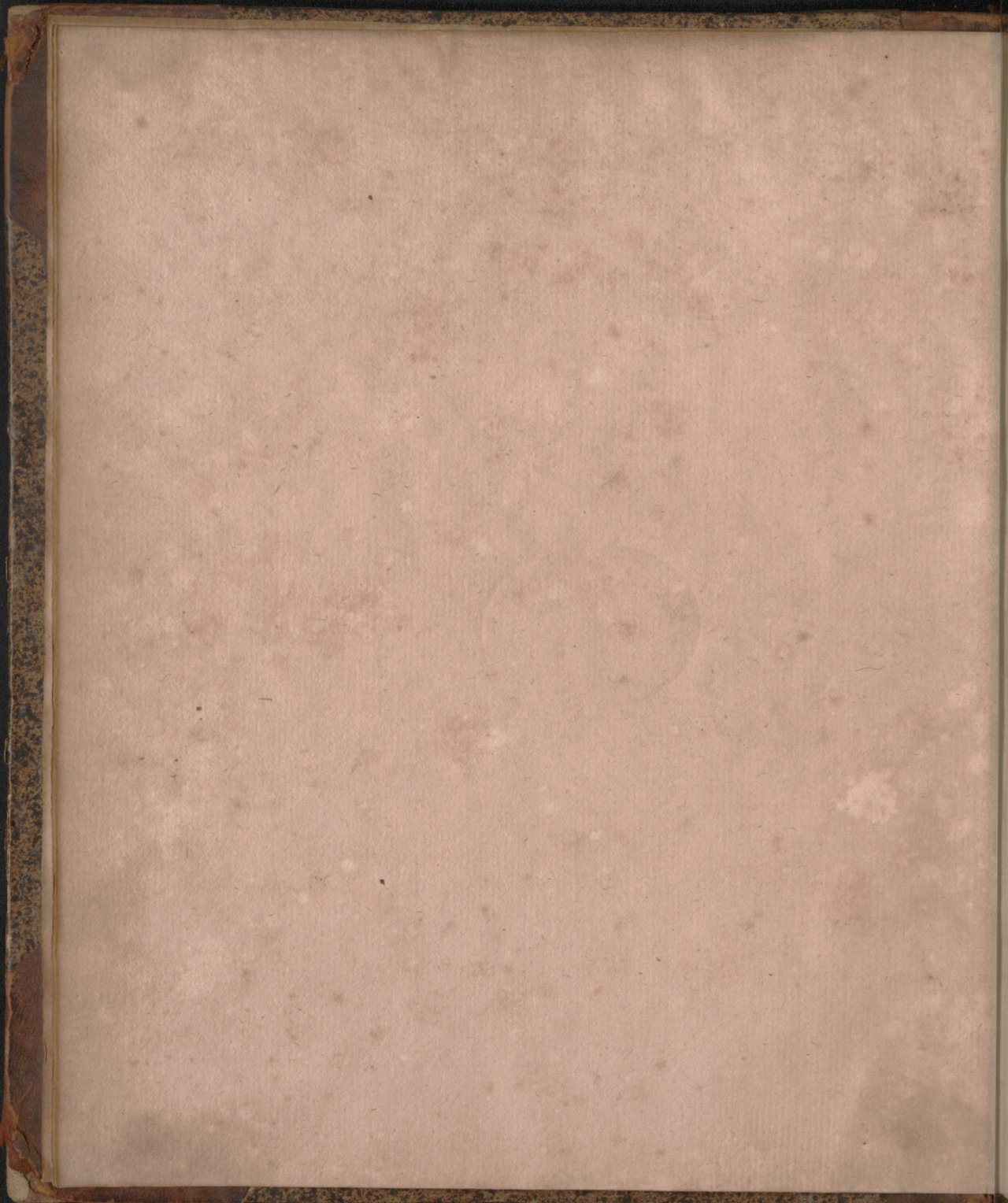
a. B.

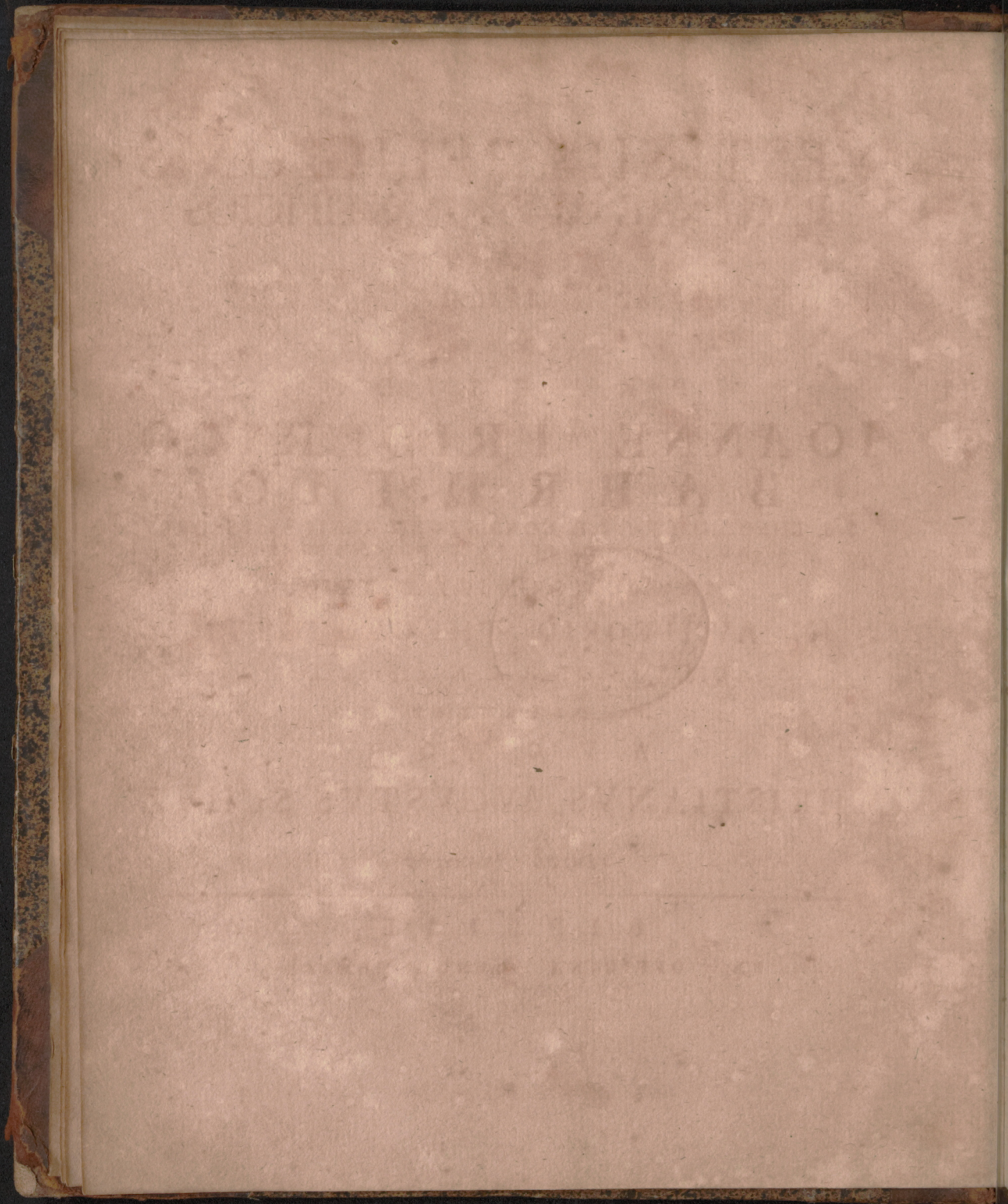
48. b. 8.

23.

Fa-1092 (23)

Q. D. B. V

DISSERTATIONEM THEOLOGICAM

DE

IMITATIONE IESV ET DEI MISERENTIS

AD LOCOS

Lvc. XV, 1-10, ET VI, 36-42

ILLVSTRANDOS

PRAESIDE

CHRIST. SIGISMVNDIO GEORGIO

SS. THEOL. DOCT. EIVSDEMQUE PROF. PVBL. ORDIN
REGIOELECTORAL. ALVMNORVM
EPHORO

AD DIEM NOVEMBR. CIO IO CC LI

IN AVDITORIO MAIORI

DEFENDET

M. IO. CAROLVS GOETZINGERVS
VVECHSELBVRGO • MISNICVS

VVITTEBERGAE

LITERIS TZSCHIEDRICHIANIS IMPRESSAM

DISSERTATIONEM THEOLOGICAM

DE

IMITATIONE
IESU ET DEI MISERENTIS

AD 1500

ANNO DOMINI 1500

IN VITAE

PER ARTHURUM

CHRISTOPHORUM GEORGIUM

THEOLOG. DOCT. BACCAL. PROP. THEOL.

RECTOR LECTORALIS ACADEMIAE

ROSTOCK

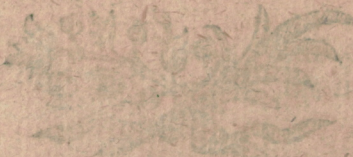
AD EAM

IN ACADEMIA MAIORI

DEFENDIT

MR. FOR CAROLUS DEUTZINGER

ANNO DOMINI 1500

MAJORI ACADEMIAE

Quo possent DEVM imitari homines, Ipse primos ad imaginem suam condidit, *Gen. I, 26, 27*, huiusque beneficio eorum intellectum instruxit sapientia, ut scirent, quae essent facienda et imitanda, quaeue omittenda et auersanda, appetitum sanctitate, ut animi propensione ad hanc DEI imitationem inclinarent, et sancti essent, sicut DEVS est sanctus, voluntatem denique iustitia, ut, nihil rectius, nihilque prius esse, conuincerentur, quam uelle DEVM imitari, ipsumque hoc uelle re ipsa exercere, posteros uero, cum primorum lapsu amiserint hanc imaginem DEI, eiusdem instauratione donauit, a Christo Iesu parata, *1 Cor. I, 30, Eph. IV, 24, Col. III, 10*, quo uires DEVM imitandi resumerent, ac perfecti essent, sicut DEVS perfectus est, *Matth. V, 48*. Imitatio enim DEI summa perfectio est. Quo magis igitur DEI imitationi studemus, eo perfectiores sumus. Quamobrem Apostoli eam diligenter iniunxere suis, *1 Cor. XI, 1, Eph. V, 1, 1 Petr. II, 21*, imo Sospirator ipse, qui eosdem hanc docuerat doctrinam, eandem in duabus pericopis istis, quas impaesentiarum illustrabimus, nobis demandauit. Faxit Summum Numen, ut omnia ipsius gloriae et Ecclesiae aedificationi bene uertant.

CAPVT I

QVO

EVANG. DOMIN. III POST TRINITATIS

LVC. XV, 1 — 10, EXTANS

ILLVSTRATVR

VERSVS I ET 2

1 Ἦσαν δὲ ἐγγιζόντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ.
2 Καὶ διεγόγγυζον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, λέγοντες· Ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς.

Erant autem appropinquantibus ei omnes publicani et peccatores audire eum. Sed murmurabant Pharisei et Scribae, dicentes, inuicem. Hic, quaeso, peccatores suscipit, et edit cum ipsis.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Ησαν δὲ ἐγγιζόντες — ἀκούειν αὐτοῦ. Erant autem, paulo post, cum Iesus, iuxta u. 21 capituli antecedentis, praeter alia, docuisset, DEVM uelle pauperes et manceos, coecos et claudos, h. e. peccatores omnis generis, ad gratiae suae regnum congregatos, ad idemque inuitatos, ut salui fiant, et nunc abiisset Hierosolymis, populo multo comite, u. 25, ad quem orationem ha-

A 2

buerat

buerat de constantia in fide, u. 26, seqq. appropinquantes, i. e. appropinquabant, uid. Hierocrit. P. I, p. 27, a DEO iracti, Io. VI, 44, ipsi Iesu, uero Israelis medico, Exod. XX, 26, Matth. IX, 11, 12, qui solus iniquitatis uulnera sanat, Ier. II, 22, XV, 18, XVII, 14, XXX, 12, 17, et fessas animas recreat, Ier. XXXI, 25, Matth. XI, 28, omnes illius loci, in quo Christus tum temporis commorabatur, publicani, οἱ τὰ τέλη ἀσώμενοι, qui uestigalia, aliosque populi Romani redditus, certa pecuniae summa redimebant atque exigebant, quorum ordo ut apud Romanos erat honestissimus, teste CICERONE, in Orat. pro Plancio, scribente, Flos equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmitamentum reipublicae, Publicanorum ordine continetur, sic apud Iudaeos erat iniquissimus, istique Iudaei, qui publicanorum munere perfungebantur, omnium habebantur scelestissimi, prout erudite obseruauit GROTIVS, ad Matth. V, 46, scribens, Publicanos Iudaeos fuisse male negat Tertullianus, quem et Matthaei et Zacchaei exemplum euincit, quanquam existimo etiam in Iudaea, ut in aliis prouinciis Romanis, mancipis fuisse, equites Romanos. Sed quia illi per se exercere publicum non poterant, Iudaeis elocasse, aut certe eos admisisse in partem quaestus, quod ipsum nos docet Gemara Talmudica de damno dato, Lib. I, cap. X. Quanta autem fuerit publicanorum improbitas, tum Baptiste ad ipsos sermo docet, (Luc. III, 12, 13,) tum et Iurisperiti, in quorum numero VLPIANVS. Quantae audaciae, quantae temeritatis sint publicanorum factiones, nemo est, qui nesciat. Extat apud LIVIUM narratio de Posthumo publicano, qui multis annis parem fraude auaritiaque neminem habuerat. Apud PLUTARCHVM est de Graecis, τὸ τελωνεῖν ὀνειδὸς ἡγοῦνται. Verum Iudaei non tantum improbitatem quaestui plerumque connexam, sed ipsum etiam quaestum execrabantur, nimirum, quod indignum crederent Iudaeo homine, instrumentum fieri extremae seruitutis, quam ipsi aegerrime tolerabant, adeo ut multi etiam ipsa tributa et uestigalia specie pietatis abnuerent, ut Iosephus nos docet et Euangelii historia. His de causis publicani plane eodem loco habebantur, quo ἑθνικοί, i. e. ἀλλόφυλοι a DEO alieni, ex quo ἀμαρτωλοὶ Hebraeorum Magistris dicti, ὀνόμα, h. e. παράνομοι, ἄτακτοι, qui neque legis, neque disciplinae Iudaicae ullam habebant rationem. Proptereaque publicani modo iunguntur ἑθνικοῖς, modo ἀμαρτωλοῖς, ac nominatim ταῖς πόρεσι, ut multis in locis uidere est, - quia pariter isti omnes impuri atque intestabiles habebantur, neque sacris tantum, sed et communi conuictu indigni. Ac, ne ad testimonii quidem dictionem admissos fuisse publicanos apud Iudaeos iudices, in Pandecta Talmudica perscriptum est. NATHANAEL tamen LARDNERVS de fide Histor. Euangel. Lib. I, p. 385, obseruat, nonnullos inter Publicanos honestos (et addo religiosos) fuisse, hanc-

que

que sententiam exemplis probat *Matthaei*, siue *Leui*, de quo uid. *Matth.* IX, 9, *Marc.* II, 4, *Luc.* V, 29, ac *Zacchaei*, *Luc.* XIX, 18, tum *Iohannis* cuiusdam, apud *IOSEPHVM*, de *Bello Ind. Lib. II, c. XIV, §. 4, 5*, qui Iudaeorum, popularium suorum, et *Synagogae* gratia magnos fecit sumtus, atque in consortium Iudaeorum potentiorum admissus fuit. Cum uero omnes fere publicani immisericordes essent, irreligiosi, rapaces, iuxta *Comicum*, πάντες τὸ λαὸν αἰ, πάντες εἰσὶν ἀρπαγες, ac populum degluberent, ut ex *Luc.* III, 13, est colligere, male publicanorum ordo audiebat, *Matth.* XIX, 17. Cuius autem famae ut consuleret *CLAVD. SALMASIVS*, distinxit ille inter publicanos et portiores, illos publici redemptores et equestres dicit, de quibus supra modo egimus, hos uero eos, qui in portibus et teloniis sedebant ad colligenda et exigenda portoria, quos Graeci uocant ἐλλοιμενισαί, atque, hos odiosos fuisse, ait, dum plus saepe, quam licitum lege ipsis erat, exigebant. Verum, licet apud Romanos haec distinctio locum habere potuerit, tamen a Iudaeis eam probatam fuisse, aegre credo, quia omnes illi Iudaeis fuerunt odiosi, qui uestigalia, census, aliaque tributa, utpote seruitutis signa, ab iis exigebant, siue fuerint inferiores ac portiores, siue superiores ac publicani, uel id genus alii. Quinimo ipsi Caesari succenscebant Iudaei, utpote seruitutis impatientes, quemadmodum partim ex quaestione illa, quam *Matth.* XXII, 17, Christo proponebant, utrum liceat Caesari censum dare, nec ne? partim ex seditionibus, quas illi huius causa excitarunt, colligere licet. Quare per Publicanos h. l. omnes eos intelligimus, qui in Iudaea reddituum publicorum erant, uel redemptores, uel exactores. Vtrumque enim genus seruitutis iugum Iudaeis imponebat, hinc utrumque etiam ipsis ualde erat exosum, et quò exosiores illi erant, eo acerbiores iniquioresque, ut plerumque fieri solet, isti in Iudaeos erant. Conf. plura in Dissertationibus *DAN. GVIL. MOELLERI* et *CHRISTIANI IANI LIDONII* de *Publicanis*. Interim tamen hic, re ipsa resipiscentes, appropinquant omnes, et qui erant alii peccatores publici, siue homines facinerosi ac scelesti, quo sensu uox ἀμαρτωλός occurrit, *Luc.* VII, 37, 39, *Io.* IX, 24, et apud *ARISTOPHANEM* in *Θεσμοφορ.*

Eu. Ω παρθέν' οἰκτῆρω σε κρεμαμένην ἱρῶν.

Σκ. Οὐ παρθέν' εἰν, ἀλλ' ἀμαρτωλὴ γέγων.

Eu. O uirgo, qui te suspensam uideo, misereor tu.

Sc. Non uirgo est, sed scelesti senex.

Conf. *Vind. N. T. ab Ebraism.* p. 34, seq. Est enim, accurate loquendo, ἀμαρτωλός, adiectiuum, cuius comparatiuus ἀμαρτωλότερον occurrit apud

ARISTOTELEM, uid. *Vindiciae* modo citatae. Atque hi omnes uarii generis facinerosi appropinquant ad Iesum, eo fine, ut resipiscentes audirent eum, uerba salutis praedicantem, Io. VI, 68, VII, 46, ab eoque peccatores inuitante, Luc. V, 32, discerent, quae essent credenda, quaeue facienda, Matth. XI, 29, Luc. III, 12. Nam ἀκούειν, h. l. est edoceri, discere ab aliquo, et cognoscere ueritatem, uid. Matth. XII, 42, 1 Tim. IV, 16, 2 Tim. I, 13. Hinc colligimus, resipuisse eos, et more Zacchaei ac Matthaei credidisse in Christum, prout hoc ex uersu seq. et parabolis, a Christo hunc in finem propositis, sequi uidetur.

Καὶ διεγόγγυζον -- συνεδίεσθαι αὐτοῖς. At, uid. *Vindic. N. T.* p. 161 et p. 165, §. XV, cum uiderent publicanorum ac peccatorum discendi cupiditatem ac conuersionem eorum ad Christum, Pharisei, arrogans ac nimium iustitiae et sanctitatis sibi indulgens hominum genus, Matth. XXIII, 5, seqq. Luc. XII, 11, conf. quae ad u. 4 *Euang. in Festo Epiphan.* sunt dicta, obmurmurabant expostulantes, hanc enim uim habet uerbum γογγύζω a SALMASIO immerito reprehensum, uid. b. SCHWARZII *Commentarii Critici et Philol.* p. 295, et Hierocrit. noster *N. T.* p. 116, P. I, dicentes, inuidia et sanctitatis fastu ac iustitiae propriae persuasione, Matth. V, 20, Rom. IX, 31, 32, abrepti. Quod, i. e. quae so, profecto, uid. *Vindic. cit.* p. 287, hic, qui tam sanctus, tam iustus esse, et Propheta haberi, uult, peccatores cuiuscunque generis, publicanos et scorta, fures et irreligiosos, (licet huiusmodi farinae homines ipsi essent Pharisei et Scribae, uid. Matth. XXIII, 14-38. Io. IIX, 7, 9,) suscipit in consortium et familiaritatem, et, quod maximum, edit cum ipsis, συνεδίεσθαι αὐτοῖς, pro ἐδίεσθαι σὺν αὐτοῖς, uid. Hierocrit. P. I, p. 149, seq. quod tamen, ut supra uidimus, apud Iudaeos erat uetitum, et uiro Iudaeo, eoque sancto, prorsus indignum. Quo etiam ipsa Christi ac Pauli uerba Matth. XII, 17, 1 Cor. V, 11, respicere, et omne consortium cum istiusmodi hominum genere interdicere uidentur. At, cum bene nossent Pharisei ac Scribae, Christum cum facinerosis hominibus non conuersari eo fine, quo ipsorum facinora comprobarer, aut ipsorum esset socius ac commilito in sceleribus perpetrandis, sed ut scelerum deformitatem eos dedoceret, atque a facinorum exercitio abstraheret ad uirtutem, a peccato ad pietatem, uerbo, Christum cum ipsis conuersari, et agere solere, ut medicus cum aegrotis, Luc. V, 30, 31, aut pastor cum oue errante, Luc. XV, 4, agere solet. Hinc Christi misericordiam erga peccatores et gratiam non uituperare, sed imitari, debuissent illi, ut recte obseruauit GROTIUS, ad h. l. scribens, Quod si DEVS eo est animo, ut quouis grauium criminum reos seria poenitentia ductos libenter recipiat in gratiam, satis apertum est, nostri etiam esse officii, diuinam hac in parte clementiam

mentiam imitari, ac proinde non auersari eos, qui post grania flagitia spem faciunt emendationis, quales erant publicani illi atque alii uitae minus probatae homines, qui, nisi desiderio uirtutis tenerentur, nequiquam ad omnis uirtutis magistrum tanto studio conuenirent, eum uocarent ad se, eius uerbis praestarent audientiam. Christus DEI hac in re misericordem affectum non ex uetere literis, quod poterat, sed, quod erat popularius, argumentis ex quotidiana hominum experientia petitis confirmat, suumque factum defendit eius exemplo, quem imitari summa perfectio est. Vid. de hac imitatione DEI ad u. 36 Euangelii sequentis.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω C I Z

- I Fores gratiae semper et omnibus patent, *Ies. LV. 1, Ier. III. 12, Matth. XI. 28, XII. 12, Io. VII. 37, 1 Tim. I. 15, II. 4, 2 Petr. III. 9.* Ergo tu quoque ad thronum gratiae accedas, *Luc. XII. 13, Rom. III. 23, seqq. Hebr. IV. 16,* nec tempora gratiae negligas, *2 Cor. VI. 2.*
- II Noli carnis et satanae suae fidei habere, ac si peccata tua tanta essent, ut ad Christum accedere non possis, uid. προσοικ. anteed. aut tam graua, ut Christus te non suscipiat. Absit hoc. Vbi peccatum abundauit, ibi gratia superabundauit, *Rom. V. 20.* Haec est solatii uox, Christus suscipit aduenientes peccatores et edit cum ipsis, imo semetipsum edendum iis exhibet, *Matth. XXVI. 26, 28.* Conf. Venerab. NEUMEISTERI hymnus, *Iesus nimis die Sander an,* cet. Ergo tu etiam ueni. Venientes non a se expellit, *Io. VI. 37.*
- III Euangelii uirtus magnetis instar sese habet, ut enim ille impurum ferrum, sic hoc pessimus et impurissimos ad se trahit, conuertit ad Christum, et saluos facit, *Rom. I. 16.* Quid ergo tu, de salute tua, peccator, dubitas? Sequere Euangelii uocem, qua te ipse Christus uocat, *Matth. XI. 28,* et de salute tua te certiore facit, *Ies. I. 16, 18, 1 Thess. V. 9, 1 Tim. I. 15, 1 Io. II. 2,* Appropinqua ad DEVM, et appropinqua ad te, *Iac. IV. 8.*
- IV Ad Christum qui uis appropinquare, uenias ad templa, et cor afferas, ut audias eius uocem, *Ies. XXIX. 13, Hebr. X. 22, 25,* nec audias tantum, sed facias etiam, *Iac. I. 22, Hebr. X. 22, 25.*
- V Erras, qui sacras congregationes publicas fugis, quia sanctis peccatores sunt admixti. Ecce Sanctus sanctorum non fugit peccatores sceleratissimos, sed conuersatur et edit cum ipsis, ut animas ipsorum lucraretur. Fac idem, et explora te, ne sanctitas tua sit sanctitas pharisaica, *Luc. XII. 9, seqq. DEO*que abominabilis, *Matth. V. 20.*

VI Pra-

VI Prætorum quidem consortium est fugiendum, quando nulla spes eos conuertendi superest, *Matth. XIIX, 17, 1 Cor. V, 11, 2 Theff. III, 6*, sed quando eorum animas lucrando adhuc spes est, eos ne fugias, sed Christi et Apostolorum sequere exemplum, et medicos cum aegrotis conuersantes imitare, *Luc. V, 31*. Fer ipsos mansueto spiritu, nec despera de eorum conuersione, sed ora pro ipsis, utrum DEVS aliquando ipsis det poenitentiam ad agnitionem ueritatis, *2 Tim. II, 25, 26*.

VII Eodem forte morbo, quo Dauides, *Pf. XXXIIX, 4, seqq.* quo peccatores alii, *Luc. VII, 37, seqq. Io. IIX, 3*, fuerunt pressi, si diuexaris, ad Christum fuge, ille est medicus unicus Israelis, qui solus te sanare potest, et sanabit etiam, *Exod. XV, 26, Ier. XV, 18, XVII, 14, XXX, 12, 17*.

IIIX Quam iniusta saepe et temeraria sunt hominum iudicia, *Act. XXIIIX, 4*, et quam facile errare possunt in iudicando sapientes, *1 Sam. XVI, 6, 7*, et quam facile, qui multum sibi tribuunt sapientiae, stultescere possunt! *Rom. I, 22*. Quare ne sis praeceps ad reprehendendum, *Iac. I, 19*, ne fias obrestator, aut iniuriis laceffas proximum, neque nimium tuae tribuas sapientiae, ne fias stultus, *Rom. I, 22, XII, 16*.

IX Ne metuas hominum criminationes cum impiis conuersans, si modo uideris, te eorum animas lucrari posse, et tuam intentionem esse bonam. Imitare Iesum, *Luc. V, 30, 31, Io. XIII, 15*. nec male te habeant iniuriae, quas idem ille aequo animo tulit, *1 Petr. II, 21, seqq.*

X Disce, quod non statim reprehendenda sint, quae tibi sunt occulta, et, utrum reuera mala sint, ignota. Aut enim inuidiae et malitiae, aut praecipitantiae et stultitiae notam incurres.

XI Quanta inuidiae, quanta hypocriseos, est uis et malitia! dum ea uituperat, quae DEVS probat, dum ea reiecit, quae imitanda erant. Quare, haec cum scias, inuidiae ne cedas, hypocrisi ne credas, malitiam ne metuas, sed fac, quae Iesus fecit, et imitare, quae DEVS imitanda praescripsit, *Luc. VI, 36, 37*. Conf. plura ad *Euang. seq. u. 36 et 37 προσοικ. I, seqq.*

XII Securitatis ac fastus est indicium, aliorum uidere et perstringere naeuos, sua autem facinora non uidere, nec agnoscere peccata, *Matth. VII, 1, seqq.*

VER.

VERSUS 3 - 5

3 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύ-
 4 την, λέγων· Τίς ἀνθρώπος ἐξ ὑμῶν ἔχων
 ἑκατὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐ-
 τῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἐνενήκοντα ἑννέα ἐν
 τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολω-
 5 λός, ὥς εὕρῃ αὐτό; καὶ εὕρων ἐπιτίθη-
 σιν ἐπὶ τοὺς ὤμους ἐαυτοῦ χαίρων;

*Dixit autem ad eos parabolam hanc; di-
 cens. Si quis homo ex vobis habuerit
 centum oves, et perdiderit unam ex
 istis, nonne relinquet nonaginta novem
 in deserto, et vadet ad deperditam, us-
 que inuenerit eam? Et cum inuenerit,
 imponit super humeros suos gaudens?*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Εἶπε δὲ -- λέγων. *Dixit autem Iesus, ut Phariseorum reprehensiones in-
 iustas refelleret, contra uero causam suam tueretur, quod peccatores, quorum
 causa in mundum uenerat, Matth. IX, 13, fusciperet, ad eos, Phariseos
 et Scribas inuidiose uituperantes, hanc parabolam, (uid. de uoce παραβολῆς
 quae ad u. 4 Euang. Domin. Septuages. sunt dicta,) de oue amissa, eo fine,
 ut conuinceret eos, quod non essent in bonis pastoribus numerandi, quibus
 conueniat, ut morbidas oves curent, et errantes ad gregem reducant, sed
 in eis potius, qui parum de gregis cura sint solliciti, quales pastores de-
 scripsit Ezechiel, cap. XXXIV, 2, seqq. inquit coram, ne Phariseorum istae
 criminationes ministerio Christi officerent, uel praeiudicio essent, neque po-
 pulum offenderent, quod cum peccatoribus conuersaretur, quia officii ratio
 hoc exigeret, ut pastor animarum, Io. X, 11, aegrotantes cures, et errantes in
 rectam, quae ad gregem ducat, reducat uiam. Quare sequentem, ut erro-
 rem intelligerent, ac saperent, dixit ad ipsos parabolam.*

Τίς ἀνθρώπος ἐξ ὑμῶν -- ὥς εὕρῃ αὐτό. *Si quis, τις enim pro εἰς
 τις est scriptum, ut infra, u. 8, uid. Vindiciae N. T. p. 184, seq. homo ex
 uobis, siue, inter uos, habens fuerit, i. e. habuerit, et cui propriae sunt cen-
 tum oves, est numerus certus pro incerto, et unam ex istis, a grege aber-
 rantem, quod facillime fieri solet, quia partim ouis a natura est stupidum
 animal, partim in syluis dispersae pascuntur, perdiderit, expendite quae so-
 uobiscum, quo animo esset iste erga ouem istam amissam, utrum aequo ani-
 mo huius ouis iacturam feret, eam lupis relinquer praedam, an misericor-
 dia et dolore commotus erga ouem aberrantem operam dabit, ut ad gre-
 gem reducat, nonne, si bonus paterfamilias, aut bonus pastor, fuerit, nam
 iustus pecoris sui miseretur, Prou. XII, 10, poenitebit cum ouis amissa, atque
 ideo relinquet nonaginta novem, non ex negligentia, incuria, et odio, sed quia in
 saluo sunt, intra munitionem receptae, in deserto, ubi pascebant in montibus, cen-*

B

tum

tum oues, per quod non intelligitur tale desertum, quod incultum, horridum, atque aedificiis et incolis prorsus vacuum sit, sed talis terrae tractus, qui ex parte incultus syluis ac pascuis abundat, et ab hominibus olim erat desertus, hinc desertum dictus, et hoc nomen retinebant illi tractus etiam tum temporis, cum culti atque oppidis et pagis instructi essent, qualia deserta in Iudaea erant non una, conf. ad u. 23 *Euang. Aduent. IV* annotata. De tali itaque regione, quae nomine, non re ipsa, desertum uocabatur, loquitur Christus, in quo oues relinquit paterfamilias, aut ipse pastor *cum uadit ad amissam ouem* quaerendam, *donec inuenerit eam* errantem in locis deuuis. Quamuis uero Sospitator hanc parabolaem partem non applicauerit, sicut alteram partem in uersu seq. applicatam uidemus, tamen facile intelligere poterant inuidi illi et desides Pharisei ac Scribae, quo mens Christi respiceret, nimirum, primo, si boni essent pastores, qui gregem DEI curarent, salutem publicanis et peccatoribus non inuiderent, nec ipsum Dominum traducerent ideo, quod amissos et errantes quaereret, sed ipsi idem facientes, cum Domino de resipiscantibus, iuxta uersum seq. gauderent, deinde, quod hypocritae illi plus de ouibus amissis, quam de hominum salute solliciti essent, quemadmodum id aliquando Iesus eodem fere simili in istiusmodi hypocritis notauerat, eosque in ruborem dederat, *Luc. XIII, 15, 16, 17*. Ex quibus utique populus nunc colligere poterat, Phariseos iniuste uituperasse Dominum, nec ueros esse pastores, sed mercenarios, qui semetipsos tantum pascere, *Ezech. XXXIV, 2, seqq.* Dominum contra esse bonum illum pastorem, qui amissum quaerat, de quo *Dauides* uaticinatus, *Pf. XXIII, 1, seqq.* *Iesaias XL, 10, 11, Ezechiel XXXIV, 11, seqq.* conf. *Io. X, 11*. Si enim in bonis essent numerandi pastoribus, gauderent illi de peccatorum, in gratiam cum DEO redeuntium, poenitentia, prout Dominus in seqq. uersibus monet, inquiens.

Καὶ εὐπὼν -- χαίρων; Et nonne cum post multam inuestigationem inuenerit ouem errantem aut in limo, aut in dumeris, *Gen. XXII, 13*, aut in paludibus, cer. haerentem, imponit in humeros suos uariis ex causis, quales sunt, quod ouis errans admodum difficulter ad gregem adduci ac propelli possit, quoniam semper aberrare a uia obstupescens contendit, deinde quod facilius et celerius gestando, quam pellendo ad gregem adduci possit, et denique quod errando fessa ob lassitudinem sequi, uel pelli, non possit, hinc miserefcens non tantum, sed etiam ualde gaudens, quod inuenerit, nec labor fuerit frustraneus, portat ad gregem. Vbi obseruetur, quod, cum Christus hanc parabolaem partem non exposuerit, omnem adhibuerint operam interpretes, ut ueras terminorum expositiones afferrent. Idcirco nomen

men ἀνθρώπου in uersu anteced. ad Christum ἀρχιποιμένα, et quemcunque fidelem pastorem, qui curam gregis pro uiribus gerit, et ἀρχιποιμένα, qua curam peccatores conuertendi, imitatur, applicant, centum autem oues ad umbrare coetum Ecclesiae, et ouem errantem unumquemque peccatorem indicare, recte cum AVGVSTINO statuunt. Dicitur uero peccator ouis, quia de grege Christi erat, eiusque uocem aliquando in Scripturis et in doctorum concionibus sonantem audiuerat, iam uero, uocem satanae, mundi, et carnis suae securus, a grege discesserat, uel in peccati dumeris ac spinis nunc pascens, uel in uoluptatum coeno ac limo sese uoluens, errat. Quod uero ad oues nonaginta nouem attinet, per eas non cum GREGORIO Hom. 34, AMBROSIO ad h. l. greges Angelorum, Archangelorum, Dominationum, Potestatum, ac Thronorum, neque cum aliis, teste THEOPHYLACTO ad h. l. omnem rationalem creaturam Angelicam intelligimus, utpote qui illam gregem, a quo aberrauerat peccator, et unus ex istis centum ouibus erat, neuiquam constituere possunt, quoniam sequeretur hac ratione, errantem ouem non hominem peccatorem fuisse, sed Angelum, nam centum illae oues eandem habebant naturam, Angeli autem in bono confirmati labi non possunt, neque ullibi oues dicuntur in Scripturis S. Vtrumque uero de hominibus praedicatur, et iuxta contextum, h. l. de hominibus accipi debet, qui per oues in deserto pascentes indignantur, h. e. qui in hoc mundo uerbo DEI pascuntur, Ps. XXIII, 2, seqq. a quibus peccator aberrauerat, atque in periculo erat intereundi. Ne autem periret, uadit et quaerit Pastor, quae actiones uti studium ac curam peccatores in gratiam reducendi cum DEO indicant, sic dictio inueniendi poenitentiam peccatoris, imponendi uero in humeros receptionem in statum gratiae, et gaudendi seriam ac gratiosam Christi uoluntatem peccatores saluandi notat.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I Imitentur pastores ἀρχιποιμένα in uindicanda muneris sui et ueritatis Euangelicae fama, ne utrumque blasphemetur, nec offendantur imperitiores, faciant tamen spiritu mansueto, 2 Tim. II, 24, seqq. Tit. II, 7, 8.
- II Conscia mens recti accusatores non timet, sed coram se defendit a criminationibus sibi obiectis. Utinam hac in parte Christi imitatores essent Christiani omnes, sigillatimque pastores, et, quando ipsis mala facta obiciuntur, criminationes esse inuidiae uocem, coram edocere, atque aduersarios in ruborem dare, possent!

B 2

III Per-

III Peruersum et immisericors genus hominum, qui pecudis curam habent errantis et morbidum, peccatorum uero, siue hominum errantium et aegrotantium, curam gerendam esse aut uetant, aut negligunt. Quam procul illi ab imitatione Iesu absunt, *Matth. IX, 12, 13, Luc. V, 31, 32, Conf. ad n. 36 Euang. seq. προσοικ, I, seq.*

IV Disce, quod Iesus non tantum suscipiat peccatores poenitentes, uid. ad uersus anteced. *προσοικ, I et II*, ergo redi, sed eos quoque errantes noget, *Ier. III, 12, Ez. XXXIII, 11, Matth. III, 2, XI, 28, Luc. V, 32, Io. VII, 37*, ergo audi uocem eius, et quaerat, *Ez. XXXIV, 11, 12, 16*, donec inuenit, ergo ne resistas, *Matth. XXIII, 37*, sed sequaris eius uocem, et beatus eris, *Io. X, 27, 28*.

V Christus licet suos in deserto huius mundi relinquat, tamen, non derelinquere eos, scias. *Hebr. XIII, 5*, sed ipsis prospicere, ne pereant, ergo ne timeas, DEVS tecum est, *Ies. XLIII, 1, 2*.

VI Quam graue ac difficile boni pastoris sit officium, ex hoc intelligas, quod non tantum pro uirili gregem pascere, *1 Petr. V, 2*, et uitae integritate eum antecedere, *1 Petr. V, 3*, sed etiam aberrantes, ad exemplum ἀρχιποιμένους, operose quaerere, eosque ad gregem reducere debent. Te ipsum probes ergo, qui pastor es, utrum hac in parte sis Iesu, boni illius pastoris, *Ez. XXXIV, 11, 16, Io. X, 14*, imitator, an eorum, quorum mentionem facit, *Ezechiel, cap. XXXIV, 2, seqq.* commilito.

VII En ineffabilem amorem DEI, qui non uult, ut unus aberrans a grege pereat, sed ut conuertatur, et uiuat, *Ezech. XXXIII, 11, 1 Tim. I, 15, II, 4, 1 Io. II, 1, 2, 2 Petr. III, 9*. Caue ergo, pastor, ne tua negligentia unus uel alter pereat, eamque tuo aliquando sanguine luas, *Ezech. III, 17, 18*.

VIII Cum gaudeamus, quando nostri corporis membra salua sunt, doleamus uero, quando unum uel alterum sit morbidum, quanto magis debemus dolere, quando membra quaedam in corpore Christi mystico sunt aegrotantia, gaudere uero, quando illa pristinae restituantur sanitati, *1 Cor. XII, 12, 26, Eph. IV, 15, 16*.

VER.

VERSUS 6 ET 7

6 Καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον συγκαλεῖ τοὺς
 φίλους καὶ τοὺς γείτονας, λέγων αὐτοῖς·
 Συγαίρητέ μοι, ὅτι ἔβρον τὸ πρόβατόν
 7 μου τὸ ἀπολωλός. Λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ-
 τω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ αὐ-
 μαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐννενηκοντα-
 εννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρειαν ἔχουσι
 μετανοίας.

*Et, cum uenerit in domum, conuocat
 amicos et uicinos, dicens istis. Gau-
 dete cum me, quia inueni ouem
 meam amissam. Dico nobis, quod
 ita potius gaudium erit in coelo su-
 per uno peccatore poenitente, quam
 super nonaginta nouem iustis, qui
 non opus habent poenitentia.*

ΕΞΗΡΗΣΙΣ

Καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον -- τὸ ἀπολωλός. *Et, cum post exantlatos labores,
 ouem secum afferens, uenerit ad domum pastor, conuocat, more pastoritio,
 amicos et uicinos, ut ipsis gaudium suum de oue inuenta testetur, eosque ad
 mutuum gaudium exciter, dicens ipsis laetus. Gaudete cum me, συγαίρητε
 ἔμοι, pro χαίρητε σὺν ἐμοί, uid. Hierocrit. N. T. P. I, p. 149, seq. quoniam ouem
 meam, quae amissa erat sua culpa, cum a grege pascente aberrasset, inueni. Ad
 quem uersum notemus, α) quod in parabolis quidem non omnia applica-
 tionis, sed integritatis parabolicae, causa posita sint, quo etiam οἶκος, h. l.
 referendus uidetur, quod si uero huius uocis applicationem urgeant, aut
 coelum, respectu ἀρχιποιμένος, per οἶκον intelligendum esse, arbitramur,
 quod τῷ ἐρήμῳ, h. e. terrae, in qua grex Christi pascit, opponitur, et ex
 qua oues tandem ad patriam, siue domum pacis tendunt, Ies. XXXII, 18,
 Hebr. XI, 14, XII, 22, quam explanationem quoque uersus sequens compro-
 bare uidetur, aut Ecclesia, respectu ministrorum DEI, quae est οἶκος τοῦ
 Θεοῦ, 1 Tim. III, 15, in qua oues Christi ex ἐρήμῳ adductae congregantur.
 ε) Per Vicinos et Amicos in Coelo Angelos et beatos, in Ecclesia fideles,
 intelligimus.*

Λέγω ὑμῖν -- οἵτινες οὐ χρειαν ἔχουσι μετανοίας. *Dico ego, qui de
 coelo ueni, et omnia noui, quae in coelo aguntur, Io. I, 18, III, 13, 31, 32, no-
 bis Pharisaeis et Scribis, inuidis atque iniquis censoribus, quod, uti in ter-
 ris pastores, aut ii, qui ouium sunt possessores, de oue gaudent amissa,
 quando restituitur gregi, scilicet μάλλον potius, quae uocula saepe a Graecis
 εὐλειπτικῶς reticetur, gaudium erit, non affectiue, sed effectiue tale, quia
 in DEVM affectus non cadunt, coram DEO, Ies. LXII, 5, Zeph. III, 17,
 coram Angelis, ut expresse dicitur uersu 10, qui conferatur, si lubet, et
 coram omnibus beatis in coelo, non Ecclesiastico illo, de quo Apoc. XII, 7,*

sed in eo coelo, in quo DEVS cum omnibus sanctis Angelis et beatis aeternum habitat, *Hebr. XII, 22, 23, super unum peccatorem poenitentem*, qui lapsus, instar ouis, a DEO aberrauerat, ideoque poenitentia non stantium et continuata, sed lapsum et iterata est intelligenda, *quam super nonaginta novem iustis* in terra nimirum, quia nonaginta novem illi et centesimus lapsus unum in his terris gregem constituiebant, quare non de iustis in coelis, ut haut pauci statuunt, saluo parabola nexu et sensu, haec Christi vox accipi debet, sed de iustis in hac terra, *qui poenitentia tali*, quae lapsum est, *non opus habent*, quamvis opus habeant poenitentia continuata et stantium, quibus rebus partim omnis cadit difficultas eorum interpretum, qui difficultatem hic quaesierunt, hisce *Eccles. VII, 21*, uerbis permoti, *Homo iustus non est in terra, qui faciat bonum ita, ut non peccet*, quia non de talibus iustis loquitur Servator, qui prorsus non peccent, uel labi non possint, sed de istiusmodi iustis, qui tum temporis, cum centesimus ille aberraret, in statu gratiae erant, ideoque poenitentia lapsum non indigebant, quamvis poenitentia quotidiana et stantium opus haberent, tota enim christianorum uita perpetua poenitentia esse debet, partim etiam eorum interpretum opinio, qui existimant, Christum per iustos hic indigitasse Phariseos et Scribas, qui sese iustos habebant, sed, si parabola ratio est habenda, non uidetur hic ad Phariseorum Scribarumque iustitiam respexisse Christum, quia centum illae oves non coetum Phariseorum et Scribarum, sed Ecclesiam, repraesentabant, in qua ut centesima illa ovis a grege aberrans denotabat omnes illos publicanos et peccatores facinerosos, qui, respectu totius coetus, pauci erant, sic nonaginta illae novem omnes reliquos, qui ab Ecclesia non discesserant, ideoque pro iustis habebantur, significare arbitramur. Denique, quando quaeritur, qui fieri possit, quod DEVS et Angeli peccatoribus, non iustis, gaudere dicantur, recte uisus est nobis respondisse b. BACKIVS in *Explicat. Euangel.* ad h. l. p. 107, scribens, *Nihil noui est, agricolae magis placere agrum, qui spinis eradicatis fert fructum, quam illum, qui spinas habuit nunquam, nihil noui est, piam matrem de aegrotante sobole magis esse sollicitam, quam de aliis recte ualentibus, licet omnes omnino liberos ex aequo diligat*. - ADDENS. Sic et nihil noui est in recuperatione earum rerum, quas amisimus, plus gaudere hominem, quam de iis, quae salua semper manserunt, quia dolor de amissione conceptus gaudium intendit et auget. Christus ergo humano more hic de DEO loquitur, diligit ille piorum constantiam et in fide perseverantiam, sed magis delectatur poenitentibus, quia illi a maiori malo liberantur. Conferatur parabola de filio deperdito, eodem cap. *Luc. XV, 11 - 32*, extrans, eundemque in finem a Christo allata, quae magnam huic rei lucem affert.

ΠΡΟΣ.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I Si DEVS, si coelites, de peccatore gaudent poenitente, quanto magis nos de iis, qui membra nobiscum in corpore Christi sunt, gaudere debemus, uid. ad *uers. anteced. προσοικ.* II X, et DEI Christique imitatores esse debemus, *1 Cor. XI, 1, Eph. V, 1.*
- II Quemadmodum homo sua ipsius culpa perit, quando perit, *Hof. XIII, 9,* cum ipse a grege et pastore aberrat, nec redire uult, *Ies. LIII, 6, Ier. III, 12, Matth. XXIII, 37, Act. XIII, 46,* sic conuersio eius opus solius DEI est, *Ier. XXXI, 18, Io. VI, 44, XV, 5,* non uirium humanarum, *2 Cor. III, 5, Phil. II, 13.*
- III Quam laudabile et suaue est, cum uicini, cum fratres, cum amici, concordēs cohabitāt, *Pf. CXXXIII, 1,* et inuicem gaudentes gaudere, et dolentes, solatii ergo, dolere possunt, *1 Sam. XX, 21, 22, Rom. XII, 15, 1 Cor. XII, 26, 2 Cor. XIII, 11.*
- IV Desine tandem, inique DEVM arguere, ac si uellet peccatoris mortem, *Ez. XII, 23, 1 Tim. II, 4,* eam si uellet, non gauderet de eius conuersione, non eum quaereret, *Ez. XXXIV, 16, Matth. XXIII, 37,* non eum restituere flagraret Ecclesiae, *Ez. XXXIV, 11, seqq.*
- V Disce mutuum Ecclesiae militantis in his terris, et triumphantis in coelis, consensum de conuersione peccatorum. Gaudendum ergo tibi est de peccatore poenitente, si uolueris uerae in his terris Ecclesiae esse membrum, et triumphantis aliquando fieri.
- VI Quamuis credentes dicantur iusti, nec condemnabile quicquam in ipsis sit, *Rom. V, 1, IIX, 1,* nec poenitentia lapsum opus habeant, poenitentia tamen indigent quotidiana, *Pf. XIX, 13,* siue stantium, ne cadant, *1 Cor. X, 12.* Noli ergo tibi persuadere, ac si nulla indigeres poenitentia. Si istiusmodi imaginatione repleta fuerit animus tuus, coecus es, et ignoras, quae tibi desunt, *Apoc. III, 17, 18.*
- VII Inaestimabilis est poenitentia, ad DEVM enim poenitentes ducit, et coelites gaudio afficit. Ne ergo in crastinum differas, sed propere, ut gaudium in iis, qui te amant, excites, *Io. III, 16, 1 Io. IV, 9, 10.*

VER-

VERSUS 8 ET 9

8 Ἡ τις γυνή, δραχμαῖς ἔχουσα δέ-
κα, εἰάν ἀπολέσῃ δραχμὴν μίαν, οὐ-
χὶ ἄπτεϊ λύχνον, καὶ σαροῖ τὴν οἰ-
κίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς, ἕως ὅτου
9 εὕρῃ; Καὶ εὐροῦσα συγκαλεῖται τὰς
φίλας καὶ τὰς γείτονας, λέγουσα. Συγ-
χαρήτε μοι, ὅτι εὗρον τὴν δραχμὴν
ἣν ἀπώλεσα.

*Aut si qua foemina, quae habet drach-
mas decem, amiserit drachmam unam,
nonne accendit lucernam, et uerrit do-
mum, et quaerit diligenter, usque quo
inuenerit. Et cum inuenit, conuocat
amicas et uicinas, dicens. Gaudete
mecum, quoniam inueni drachmam,
quam amiseram.*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Ἡ τις γυνή -- ἕως ὅτου εὕρῃ. *Aut*, ut alia rem exponam parabola, ex qua uos Pharisei et Scribae intelligere potestis, actiones meas, dum peccatores suscipio, esse iustas, ad foeminas prouoco, foeminae uos doceant suo exemplo. Attendite igitur, si qua foemina, quae drachmas, siue denarios, habet decem, (Per quas decem drachmas non intelligendi sunt nouem ordines Angelorum, quibus annumeratus homo Adamus decimus in una illa drachma amissa dicitur, ut, cum GREGORIO Homil. 34, BEDA ad h. l. statuendum censet, scribens, Intuendum, cur ista mulier decem drachmas habuisse perhibetur. Angelorum quippe et hominum naturam ad cognoscendum se Dominus condidit, quam dum consistere ad aeternitatem uoluit, eam procul dubio ad suam similitudinem creauit. Decem uero drachmas habuit mulier, quia nouem sunt ordines Angelorum, sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus creatus est, qui a conditore suo nec post culpam periit, quia hunc aeterna Sapientia per carnem miraculis corruscans lumine testae reparauit, sed idem, quod per centum oues supra intellectum fuit, a Sospitatore indicatur,) amiserit, in loco tenebricoso, aut uespera, unam drachmam, cuius ualor, si nostrae monetae, qua hodie utimur, rationem habueris, et postquam argenti ualor ad quartam usque partem nostra memoria fuit auctus, quatuor circiter grossos, exaequabit, nonne, sine mora ulla, accendit lucernam, ut eam uidere possit, ubi haereat, et, nisi uiderit ipsam, uerrit domum, qua illam, scilicet, domus partem, in qua drachma fuit amissa, et quaerit accurate, cum multa cura et diligentia, foeminarum more, quae hac in re patientiores attentioresque sunt, usque inuenerit eam. Quilibet certe intelligit, quod, cum idem scopus huius parabola sit, qui fuit antecedentis, eadem personae, eademque res adumbrentur, uidelicet primo per foeminam, non Ecclesia, ut AMBROSIVS, ATHANASIVS, alique crediderunt, neque Spiritus S:

ut

ut alii uolunt, sed ipse Sospitator noster, qui errantes anxie quaerit, Ez. XXXIV, 16, eiusque uice in his terris unusquisque fidelis Ecclesiae minister. Proprie enim Ecclesiae ministri quaerunt errantes, et ad poenitentiam inuitant, Matih. III, 2, Act. III, 19, 20, 2 Cor. V, 18, seqq. Ecclesia uero recipit inuentos. Deinde per *drachmas decem* indicatur coetus Ecclesiae, ut supra, ad u. 3, et paulo ante, diximus, per *drachmam unam* uero non *Adamus*, in quo totum genus humanum peccauit, sed peccator idem, qui per quem errantem supra fuit significatus, uid. quae ad uersum sequi notata sunt, per *lucernam* uerbum legis et Euangelii, Ps CXIX, 105, Marc. I, 15, 2 Petr. I, 19, per *uertere*, non uerbum DEI, sed actus diligentiae, studii, et curae peccatores in gratiam reducendi cum DEO, 2 Cor. V, 18, seqq. per *inuenire* peccatoris poenitentiam ipsamque in statum gratiae receptionem, per *οἰκίαν* mundi certus tractus, in quo floret uera religio et aberrauerat a grege peccator.

Καὶ εὗροῦσα -- ἢ ἀπώλεσα. Et cum inuenit illa foemina, sollicitè quaerens, amissam drachmam, conuocat amicas, de quibus scit, quod secum gauisurae sint, et uicinas fideles ac pacificas, non contentiosas et inuidas, quae non tam de utilitate ac felicitate uicinae, quam de eius damno et calamitate gaudere solent, dicens gaudio perfusa. Gaudete mecum, συγχαίετε μοι, pro χάριτες σὺν ἐμοὶ, uid. Hierocrit. N. T. p. 149, quoniam inuenit tandem *drachmam*, multa cum cura quaesitam, per quam non intelligitur *Adamus*, per lapsum amissus, et cum eo totum simul genus humanum, ut BEDA, et alii inter ueteres, uolunt, neque *fides*, iuxta AMBROSIVM Epist. I Lib. I, scribentem, *Fides drachma est, quam illa mulier, in Euangelio ut legimus, amissam diligenter requirit, lucernam accendens et mundans domum suam, et, si inuenerit, conuocat amicas et uicinas, petens, congratulari eas seorum, quod inuenerit drachmam, quam perdiderat. Magnum enim damnum animae, si quis fidem amiserit, uel gratiam, quam fidei pretio acquisiuit sibi, sed peccator indicatur, a Christo aberrans, et iterum inuentus, hac drachma nunc inuenta, quam, ut foeminae uox est, amiseram, sine mea culpa, si ad Christum referatur, nullum enim eorum, quos dedit ipsi Pater sua culpa amittit, neque finaliter, siue sint ii, quos dederat ipsi, ut ministri essent et pastores Ecclesiae, Io. XVII, 12, siue ii, quos dedit ipsi credituros in eum, et ut ouium haberent rationem, Ies VII, 18, Io. X, 28, 29, XVII, 20, seqq. Hebr. II, 13, neque ad tempus, quia cura et studium eos pascendi ac seruandi sunt tanta, ut omni careant imperfectione ac uitio, Ez. XXXIV, 16, Io. X, 11. Sin uero ad ministros Ecclesiae referatur ouium amissio, tunc utique saepe, proh dolor! fit, ut culpa eorum credentes amittantur, uel negligentia aut metu homi-*

num, *Ez. XXXIII, 8, XXXIV, 4*, uel falsa doctrina aut scandalosa uita, ut sunt luxuria, superbia, auaritia, adulterium, fornicatio, cetera. *Ies. LVI, 10, seqq. Ez. XXXIV, 2, 3, Ier. V, 31, VI, 13, Rom. II, 21-24, 1 Petr. V, 2, 3.*

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I Cum hoc imprimis sequiori sexui sit datum, ut rem amissam summo cum studio, ardore, cura, ac patientia quaerant, d. scias, quanta sit cura, quantus ardor, quantum studium, ac quanta patientia Iesu, cum foemina sese conferentis, in quaerendo peccatore, ut eum gregi DEI restituar, *Ez. XXXIII, 11, XXXIV, 11, 16, Matth. XXIII, 37, Rom. X, 21, coll. Ies. L XV, 2, 2 Cor. V, 20.* Noli, peccator, hanc gratiam contemnere, ne abs te prorsus auferatur, *Act. XIII, 46.*
- II Iesus non sui causa, qui lux ipsa est, *Io. I, 5, 9*, sed peccatoris gratia, lumen uerbi diuini accendit, quando te quaerit, ut tu uideas, et in uis tuis uidere possis, *Pf. CXIX, 105, Ies. LX, 1, seqq. 2 Petr. I, 19.* Sequere ergo hanc lucem, ne te tenebrae obruant, *Io. XII, 35*, et in aeternis tenebris pereas.
- III Tu, o homo, cum numo compararis, attende, cuius imago in te sit effigiata, utrum DEI, *Eph. IV, 24, Col. III, 10*, an diaboli, *Io. IIX, 44, 1 Io. III, 10*, si illius, serua quae, quae habes, ne tibi hanc coronam aliquis surripiat, *Apoc. III, 11*, si huius, dele eam sanguine Christi, *Col. III, 9, 1 Io. I, 7, III, 8*, et DEI instaure imaginem, *1 Cor. I, 30, Eph. IV, 23, 24, Col. III, 10.*
- IV Nisi Christus te, peccator, quaereret amissum, eadem tibi perditio obtingeret, quae numo amisso, hic in coeno haerens corraditur aerugine et formam amittit squalore, tu peccatorum coeno inuolutus imaginem amittis DEI, nec te ipsum a natura iuuare potes, *Ez. XVI, 5, 6, 2 Cor. III, 5*, sed peris.
- V Stat sententia, DEVM serio uelle, ut omnes homines saluentur, nec unus pereat, uid. ad uersum 4 et 5 *πρὸς οἰκ. VII.* Hinc quaerit eos lumine Euangelii, quod in toto terrarum orbe accendit per suos ministros, *Marc. XVI, 16, 2 Petr. I, 19.* Utinam omnes hoc lumen sequerentur, et uidere uellent, *Matth. XIII, 14, 15, 2 Cor. IV, 3, 4.*
- VI Si uolueris errantem peccatorem inuenire, quaere. Hic opus, hic labor est, et nisi quaesueris, anima tua pro ipsius anima erit, *Ez. XII, 19.* Idecirco imitare ἀρχιπολιμένα, *Ez. XXXIV, 16*, et quaere. Conf. ad uersum 4 et 5 *πρὸς οἰκ. VI.*

VER.

V E R S V S I O

Οὕτω, λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν Ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Sic, dico vobis, gaudium fit coram Angelis DEI super uno peccatore poenitente.

Ε Ξ Η Γ Η Σ Ι Σ

Οὕτω, λέγω ὑμῖν, -- ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Sic, quae uocula, h. l. non ad gaudii quantitatem uel qualitatem, restringenda est, ac si tantum et tale, eodem genere et numero, nec maius, nec perfectius Angelorum dicendum esset gaudium de peccatore poenitente, quantum et quale foeminae illius de drachma inuenta fuerit, quandoquidem quo perfectiores, quo sanctiores, quoue puriores sunt Angeli, eo perfectius, eo sanctius, eoque purius, et consequenter eo maius ipsorum dicitur gaudium, sed ad gaudii certitudinem referenda, ut sensus sit, quemadmodum certum est, matrem familias gaudere de drachma inuenta, sic, certum quoque esse, dico vobis ego, qui ueritatem semper dixi uobis, Io. XX, 4, ipsiusque ueritatis auctor sum, Io XIV, 15, gaudium fit, siue est, reuera coram Angelis DEI, i. e. Angeli gaudebunt, quod etiam Germani amant dicendi genus, u. g. Also wird Freude seyn vor den Engeln Gottes, h. e. Die Engel Gottes werden sich freuen, super uno peccatore poenitente serio. Ad quam seriam poenitentiam ut requiritur contritio et fides, sic omnis hypocrisis abesse debet. Ut igitur, cum de tali poenitente homine gaudeant Angeli, recte Christus inferebat, si ouis amissa, si denarius amissus, est quaerenda, et inuenta gaudium excitat, atque suscipitur, multo magis peccator poenitens quaerendus et suscipiendus est, et cum gaudium in coelis exierit, etiam uos gaudere, non uero iis et mihi inuidere, debetis, si pastores ueri essetis, sic male, ob hoc Angelorum gaudium de poenitentibus, Pontificii inferunt, ergo pro nobis intercedunt, et ideo inuocandi sunt. Quis enim argumentaretur, hic, uel ille, nouit, me poenitentiam egisse, et idcirco laetatur, ergo inuocandus est? Obstat profecto mandatum DEI, Ps. L, 15, obstat, quod Angeli non a natura haec sciant, sed ex reuelatione post poenitentiam peccatoris facta. Quo circa recte scripsit NIC. ARNOLDVS ad h. l. Ergo frustra quis esset Angelorum inuocans, nisi primo constet, an illi sua necessitas sit reuelata. Sic enim res habet, mittuntur Angeli coelitus ad ministerium eorum, qui saluari debent, morantur, quod DEO uisum, in hoc ministerio, uident, quid agitur in mundo, reuocantur, redeunt in coelum. Reuersi communicant cum suis uisa, audita, potissimum autem con-

uerfionem hominum. Vnde autem homini Angelos inuocanti constabit, eos Angelos, qui uiderant suam necessitatem iam e mundo in coelum iterum commigrasse? Potuit interea temporis, antequam redirent, ille inuocans mori. Quis autem usus istius inuocationis? Regia uia potius incedendum. Inuoca me.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩCΙΣ

- I Quae Iesus, ueritas ipsa, Io. XIV, 6, Apoc. III, 14, dicit, uera esse memento, Num. XXIII, 19, ideoque credas, de poenitentibus Angelos gaudere, et studeas, ut tu ipse in poenitentibus sis, quo de te quoque gaudeant, contra uero caueas, ne impoenitentia eos contristeris.
- II Si Angeli de peccatoribus poenitentiam agentibus gaudent ac solliciti sunt, multo magis homines, qui unius eiusdemque sunt sanguinis, Act. XVII, 26. Idcirco cura peccatoris poenitentiam, Matth. XIIX, 15, Iac. V, 19, 20, et imprimis tu, qui pastor ouium, Ez. XXXIII, 7, 8, 1 Petr. V, 2, et Angelus Domini, es, Mal. II, 7, conf. ad u. 4 et 5 προσοικ. IIX.
- III Quamuis Angeli eo ipso, quando de tua poenitentia gaudent, amorem suum erga te declarent, tuumque sit, ut eos redames, tamen, ne inuoces, caue, Ps. L, 15, Apoc. XIX, 10.
- IV Si uis eorum in numero esse, quos Angeli custodiunt, quibus ministrant, et de quibus gaudent, poenitentiam age, et DEVM time, ut saluus fias, Ps. XXXIV, 8, Hebr. I, 14. Contra uero caue, ne pecces, sunt enim Angeli praesentes, facinorum tuorum testes. Ergo reuerentiam habe iis, qui faciem DEI uident, Matth. XIIX, 10.

CAPVT

CAPVT II

QVO

EVANG. DOMIN. IV POST TRINITATIS

LVC. VI, 36 — 42, EXTANS

ILLVSTRATVR

VERSVS 36

Γίνεσθε οὖν ὀκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πα-
τήρ ὑμῶν ὀκτίρμων ἐστίν.

*Estote igitur misericordes, sicut etiam
Pater uester misericors est.*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Γίνεσθε οὖν ὀκτίρμονες -- ὀκτίρμων ἐστίν. *Estote igitur* uos, qui filii uultis esse Patris uestri in coelis, iuxta uersum anteced. cuius uersus conclusio haec ipsa sunt uerba uersus 36. Postquam enim in superioribus uersibus Sospirator docuerat ueri amoris conditionem erga proximum, & cum primis erga inimicos, u. 27, sigillatim erga osores, u. 27, maledicos et offensores, u. 28, percussores et raptores, u. 29, itemque erga perentes, et uiolenter auferentes, u. 30, eiusque necessitatem ac causas probauerat a iure communi, u. 31, a praerogatiua credentium, u. 32, seqq. ab utilitate, quae proponit mercedem magnam et relationem inter filios DEI, u. 35, et denique ab exemplo DEI, qui sit benignus erga ingratos ac malos, tandem concludit, et suos ad imitationem DEI excitat, his uerbis, *Estote igitur*, non tantum affectiue, sed etiam effectiue, qui ab hominibus, iure naturali uiuentibus, diuersi et Christiani esse uultis, *misericordes*, tum compatiendo ac beneficia conferendo, tum succurrendo in periculis ac iuuando, et quae sunt aliae misericordiae species, pro uirili, et quantum in uobis situm, est, *sicut, καθὼς*, quae uocula, h. l. non absolute capienda est, sed secundum quid, nec identitatem eundemque gradum misericordiae diuinae infert, uipote quae est infinita, perfectissima, et omnibus modis ac numeris absoluta, nec in ullam creaturam, quaecunque illa sit, cadit, sed *μίμησιν*, sine imitationem iniungit, ut DEVM imitentur Christiani in misericordia exercenda, non tantum erga amicos, u. 32, seqq. sed etiam erga inimicos ac malos, sicut DEVS benignus est in malos et ingratos, u. 35, quo sensu eadem uocula occurrit, *Matth. V, 48, 1 Cor. XI, 1*, et alibi, *sicut Pater uester*, coelestis, *Matth. V, 48, VI, 9*. Dicitur uero DEVS Pater noster, tum ratione creationis ac conseruationis, *Pf. CIII, 13, Ies. LXIII, 16, LXIV, 8, Mal. II, 10,*

C 3

1 Cor.

2 Cor. VIII, 6, tum ratione regenerationis, Iac. I, 18, tum denique ratione gratiosae adoptionis, Luc. VI, 35, Io. I, 12, Rom. IIX, 15, 16, 1 Io. III, 1, 2, *misericos* autem appellatur non affective, affectus enim in DEVM non cadunt, sed *effectiue*, siue ratione *effectuum*, qui *misericiordiam* eius referunt, quo spectant cumprimis, quod homines lapsos, qua spiritalia, in gratiam recepit, redemptorem iis dedit, eosque aeterna morte liberauit, reliqua, qua corporalia, eos conseruat, sustentat, tot malis liberat, ac tuetur, cetera. Atque hanc misericordiam cum imitantur homines, sunt, sicut DEVS, misericordes, quem comparandi modum uberius exposuit ATHANASIVS, Serm. IV contra Arianos, inquit, *Ex rebus diuinis similitudines hominibus decerpens Saluator ait, Sitis misericordes, ut Pater uester coelestis perfectus est. Dixit illud, non ut essemus tale aliquid, quale Pater est, quod fieri nequit, cum creaturae simus, et e nihilo conditi, sed quemadmodum, ne iumenta efficeremur, sub his uerbis interdixit, nolite fieri, sicut equus et mulus, ne eorum irrationalitatem aemularemur, ita et hoc quoque, non ut essemus, qualis DEVS est, locutus est, Sitis misericordes, ut Pater uester, sed ut respectu beneficiorum eius, quaecunque bona facimus, non propter homines, sed propter illum faciamus, ab eo, et non ab hominibus, mercedem captantes, et quo nos, ut DEVS, misericordes efficeremur, non adaequati DEO, neque naturales, aut ueri benefactores redditi. Non enim ex nostris rebus est, quod, benefacimus, sed ex DEI, ut quae per gratiam DEI ad nos perueniant, ea et nos aliis impartiamur, sine curiositate delectus, sed simpliciter studio benefaciendi in omnes porrecto. Hac enim ratione saltem aliquo modo eius imitatores effici poterimus, et non aliter, quatenus ea, quae a DEO sunt, inuicem in nos mutuo subministremus.*

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

I Expende, o homo, quod imitatio DEI sit summa perfectio, et disce, DEVM eo fine te creasse, ut eum imiteris, eoque perfectiores esse uires imaginis diuinae in te instauratae, quo perfectior DEI in te est imitatio, illas contra esse languidas, aut nullas prorsus, si haec sit languida, aut desiderium eius sit nullum. Excitator ergo ad imitationem DEI, uoce Christi, uoce Petri ac Pauli, 1 Cor. XI, 1, Eph. V, 1, 1 Petr. II, 2. Conf. ad Euangel. anteced. uers. 5 προσοικ. III, ut sanctus, ut perfectus, ut misericors fias, sicut Pater tuus, qui in coelis est, Leuit. XI, 44, 45, Matth. V, 48, Luc. VI, 36.

II Cam

- II Cum misericordes dicantur beati, et misericordiam sint consecuturi, tu quoque esto misericors, ut beatus fias ac misericordiam coram tribunali DEI aliquando nanciscaris, *Matth. XXV, 35, seqq.* nec te sententia tangat, quae immisericordes tangeret, *Matth. XXV, 41, seqq. Iac. II, 13.*
- III Quam inaeestimabilis est misericordia! DEO similes, eiusque filios, illa facit homines, *Matth. V, 48. Luc. VI, 35.* Bene itaque illis, qui misericordes sunt, uid. *προσοικ. II.*
- IV Non sufficit, ut in mente, erga tuos et amicos sis misericors, sed ut operibus quoque eam exerceas, ut erga alienos, inimicos, ac, qui te odio persequuntur, misericordiae opera praestes, prout DEVS facit, *Matth. V, 45, Luc. VI, 35,* quem te imitari decet, *Eph. V, 1.*
- V Noli tibi persuadere, ac si misericordia limitibus angustis sit circumscripta, extendit se illa ad omnes homines, uid. *προσοικ. anteced. ad pecora, Prou. XII, 10, Matth. XII, 11, Luc. XV, 4,* cuius fructus sunt gratia, benignitas, amor, reconciliatio, beneficentia, cetera.
- VI Cum tu sis uas misericordiae diuinae, *Rom. IX, 23, 1 Petr. I, 3,* tuum est, ut eandem exerceas, *Col. III, 12,* eoque allabores, ut, quae tibi uis fieri a DEO, eadem quoque facias proximo, *Matth. VI, 12, VII, 12, Luc. VI, 31.*
- VII Pii filii pios imitantur parentes. Si ergo filius DEI esse uolueris, misericordem te quoque esse, et Patrem misericordiae, *2 Cor. II, 3,* imitari, decet. Sin uero immisericors fueris, patris crudelitatis et immisericordiae filius es, *Io. IIX, 44, Io. III, 10, 1 Petr. V, 8.* Exuas, quaeso, foetidam huius imaginem, *Eph. IV, 22, Col. III, 9,* contra uero nouam induas, ad DEI imaginem creatam, *Eph. IV, 23, 24, Col. III, 10.*
- IX Falsus es, qui, tibi blandiries, te esse in statu fidei, nec tamen misericordiae, sed immisericordiae, opera exerceas, *Iac. II, 13, conf. προσοικ. anteced.* Si enim in statu fidei esses, fidei quoque opera faceres, et, sicut Pater in coelis, misericors esses, *Exod. XXXIV, 6, Ps. CIII, 13, Ies. LIV, 10, Iac. II, 14, V, 11.*

VER.

VERSUS 37 ET 38

37 Καὶ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κρινῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε·
 38 Απολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε. Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· Μέτρον καλὸν, πεπισμένον καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερχυτόμενον δάσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. Τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ, ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

Et ne iudicate, et non iudicamini. Ne condemnate, et non condemnabimini. Absoluite, et absoluemini. Date, et dabitur vobis. Mensuram bonam, confertam, et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem enim mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Καὶ μὴ κρίνετε, -- καὶ ἀπολυθήσεσθε. *Et, i. e. deinde, porro, uid. Vindiciae N. T. p. 164, audiat, quae partim omittenda, partim facienda, sunt, uidelicet, ne iudicate more scilicet illicito, αυτοκατακρίτως, ausu malitioso et temerario, nec contra ueritatem uobis ignotam, quo proximi dicta, aut facta, aut contingentia, Act. XXII, 4, in deteriorem partem accipitis, ausu petulanti ea reprehenditis, ac sinistras et friuolas de ipso concipitis opiniones, nec eum uestro consortio et conuersatione dignum iudicatis, sed contemptim habetis, Luc. XII, 9, 11, 12, et qui sunt reliqui huiusmodi actus illiciti, sed potius meliorem in partem interpretamini, 1 Cor. XIII, 4, seqq. Gal. VI, 1, 1 Petr. IV, 8.* Quae si feceritis, alii iterum uestra facta ac dicta meliorem in partem accipient, *nec uos iudicabimini a DEO, nec irae diuinae eritis obnoxii, quam sentient omnes iniqui et immisericordes, Iac. II, 13.* Apparet igitur, quod non omnis iudicandi ratio, sed illicita, priuata, et malitiosa, interdicatur, *Rom. XIV, 4, 1 Cor. IV, 5, prout recte obseruauit CHRYSOSTOMVS ad Matth. VII, Hom. 24, scribens, Certe Christus tam multos constituit increpantes, et non increpantes tantum, uerum etiam punientes, cum eum, qui nullum horum, quos Matth. XII, 15, seqq. recensuit, uellet audire, quasi ethnicum et publicanum esse praecipit, quemadmodum etiam illis clauis dedit. Si enim iudicaturi omnino non erunt, priuabuntur omnium clauium potestate, et frustra acceperunt illas ad ligandum et soluendum. Nam et aliter, si haec peccandi impunitas obtineret, cuncta pariter disperirent, et quae in Ecclesiis sunt, et quae in urbibus, et quae in domibus singulorum. Nam et Dominus seruum, et Domina ancillam, et pater filium, et amicus amicum, nisi iudicauerint, ad maximum omnino incrementum suum uitia omnia peruenient. Ut igitur iudicandi interdictum recto accipien-*

ptendum est sensu, sic et condemnandi prohibitio generalis non est, quando Servator praecipit in verbis, *Ne condemnate*. Nam uti legitima condemnatio, quae fit secundum legem, ob perpetrata scelera, qua fontes ac rei facinorosi coercentur, demandata est a DEO sacerdotibus ac magistratui, dominis ac patribus familias aliisque, qui praesunt, sic frivolum, illegitimam, ac privatum Dominus dehortatur condemnationem, quae partim ab istiusmodi fit hominibus, ad quos condemnandi ius non spectat, quando in conventibus privatis, et quandoque publicis, sententiam condemnatoriam tum infontibus dicunt, tum iis de quorum delictis nondum constat, sola praeconceptra opinione adducti, et, quod si penes ipsos esset, eam exequerentur, partim etiam ab iis, qui condemnandi fundamento prorsus sunt destituti, et solum ex auditu et relatione condemnant, partim denique ab iis, in quorum potestate quidem est ius condemnandi, sed id male exercent, quando, nimirum, aut ex malitia condemnant infontem, unde iniustus iudex, aut ex iracundia et vindicta fontem, unde iniquus iudex, qui affectibus suis plus indulget, quam legibus. Haec igitur condemnationis genera illicita Dominus dedocet, addita ratione, *nec vos condemnabimini* a DEO, qui horum facinorum est severus iudex, atque partim eodem modo vos puniet, ut scilicet in eandem condemnationis poenam incidatis, vobisque par pari referatur, partim vero severiori modo, nisi poenitentiam egeritis, vos excipiet, in die illo iudicii et condemnationis extremo. Quemadmodum vero haec vitia inter Iudaeos admodum invaluerant, sic virtutes contra condonationis et beneficentiae inter eos desisse fere videbantur quare toties ad eas Dominus adhortatus, *Matth. V. 24, 44, VI. 12, 14, 15, XIX. 21, seqq.* etiam h. l. inculcat, inquit, *Absolvite*, omnes eos offensionis poena, qui vos vel verbis, vel gestibus, vel factis lacessiverunt, ex sincero animo, hoc est, remittite et condonate iis peccata, quemadmodum debitoribus debita remittuntur et condonantur, adeo, ut nihil ab iis posthaec reposcant creditores, quare Salvator peccata nominat debita in oratione Dominica, *Matth. VI. 12*, quia, dum proximum offendimus, eius sumus debitores, et manemus, donec nobis remiserit peccatum. Quod si vero absolueritis peccati crimine delinquentes, siue ex infirmitate, aut malitia, in vos peccaverit, siue semel, aut plus, siue deprecatus fuerit, aut non deprecatus fuerit, *Matth. V. 23, seqq. XIX. 21, 22*, etiam vosmet ipsi *absolvemini* poenitentes a DEO, prout in *Oratione Dominica* hac conditione a DEO petimus peccatorum remissionem, *Et remitte nobis debita, siue peccata, sicut nos remittimus debitoribus nostris, Matth. VI. 12. Luc. XI. 4.* Illi igitur, qui non remittunt peccata, nec peccatorum suorum poena absolventur, Quare, si volueritis, ut DEVS vos absoluat, etiam vos absol-

D

absol-

absoluatis proximum, quoniam hoc erit uobis et aliis signum, uos seriam agere poenitentiam, sine qua remissio peccatorum datur nulla.

Δίδοτε -- ἀντιπερὲν θήσεται ὑμῖν. Date corde sincero et ἀνυποκρίτως, in DEI gloriam, non, ut uideatur uestra liberalitas coram hominibus in uestram gloriam, ac iactantiam, ac pro sanctis habeamini, *Matth. VI, 1, seqq.* sed ut appareat, quod a fide proficiantur uestrae eleemosynae, *Rom. XIV, 23, Hebr. XI, 6.* Date, non supra uestras facultates, ne ipsi indigeatis, sed pro earundem ratione, *2 Cor. IIX, 13, 14, 1 Tim. V, 8, 16,* licet paruae sint eleemosynae, *Luc. XXI, 2, seqq.* nec corde tristi et amaro, sed hilari et misericordi, *2 Cor. IX, 7, seqq.* Date egenis, *Matth. XXV, 35, seqq.* partim iis, qui praeter omnem suam culpam indigent, *Prou. XXII, 2, Matth. XXVI, 11, Eph. IV, 28,* quales sunt cognati, ii, qui calamitatibus uariis ad paupertatem sunt redacti, u. g. quorum bona, aut ob ueritatis Euangelicae confessionem sunt proscripta, aut incendiis, bello, tempestate, aquae fluctibus, cet. sunt absunta et perdita, reliqua, *Matth. XIX, 29, Act. XXII, 1, 2, Gal. VI, 10, 1 Io. III, 17, 18,* partim iis, qui sua culpa indigent, ac poenitentiam egerunt iam iam, aut si nondum egerunt, utrum tandem, quos longanimitas ac misericordia diuina tulit, ad poenitentiam reducantur uestrae misericordiae ac fidei exemplo, *Luc. XV, 13, seqq. Rom. II, 4, 2 Tim. II, 25, 26,* partim denique inimicis et persecutoribus, *Matth. V, 44, 45, Luc. VI, 27, 28, 35, Rom. XII, 20, 21.* Date tum uerbis, quo referuntur bona consilia, solatium, institutio in doctrina ueritatis, exculatio ac defensio innocentiae, adhortatio ad bonum et dehortatio a malo, reliqua, tum gestibus, quando peccantes, in periculis constitutos, aut quibus periculum imminet, cetera, gestibus ac signis admonemus, *1 Sam. XX, 14 - 23, Luc. XXII, 61,* tum operibus ipsis, quo eleemosynarum erogatio aliaque opera bona, uel calamitatis, uel felicitatis, tempore, praestanda referuntur. Haec, et id genus alia, si uos dederitis prompro ac libenti animo, omne bonum sperare potestis, *dabitur enim uobis idem a DEO, dum partim ipse uobis retribuet ex gratia Ps. XLI, 1, seqq. Matth. VI, 4, X, 42,* uestrisque rebus uariis benedicet modis, u. g. sanitatem, uitam longaeuam, bona fortunae, cet. uobis largietur, partim aliorum animos erga uos excitabit, qui par pari referant, et, quae aliis fecistis bona, eadem uobis tribuant. In quibus tamen neque Pontificiorum opera numeramus fictitia, qualia sunt, quae COCHLAEVS in libro de purgatorio habet, scribens, *Deumus, et succurramus fideliter animabus in purgatorio, ut uidelicet et nobis in purgatorium detrusis uicissim subueniant, uel sua apud DEVM intercessione nostra compensent officia,* quoniam de his et similibus operibus, quae sunt ἀντιπαρετα et entia rationis ratiocinantis, Dominus loqui non potuit, neque

ex

ex his sequi concedimus, opera meritoria esse, prout iidem concludunt Pontificii ex his, *date et dabitur*, et sequentibus uerbis, *Eadem enim mensura, qua metimini, metietur uobis*, quia opera illa, quae nobis hic iniunguntur, sunt nostri officii, *Luc. XVII, 9, 10*, remuneratio uero, quae hic promittitur, est gratiae, nec tamen est retributio quaedam salutis aeternae, inter quam et nostra opera nulla certe est proportio, sed retributio temporaria, quae bona huius uitae iis, qui eadem erogarunt, et quasi mutuo dederunt Domino, *Pro. XIX, 17*, promittuntur cum lucro, *date et dabitur uobis*, i. e. reddetur uobis mutuum, et quidem cum lucro. Nam *mensuram bonam, confertam, et coagitatam, et superfluentem dabit in sinum uestrum*, quibus uerbis ut partim indicatur, remunerationem fore largam, copiosam, et cum lucro coniunctam, nam μέτρον καλόν, scribente SCVLTETO, est generale de mensura non mutila, sed iusta et ordinata, πεπισσμένον pertinet ad materiam, quae cedit compressioni, σσαλευμένον respicit quassationem, uel concussionem, sunt enim quaedam, quae arctius coeunt concussionem, ideo rustici cauent, ne quassatione coeant grana. Quadratur igitur uerbum σαλεύειν grato debitori, qui non eadem tantum, sed etiam cumulatior mensura uult reddere, quod accepit, -- ὑπερεκχυνόμενον congruit ad liquida. (Itemque etiam ad sicca transfertur, et notat hic, quod grana ob abundantiam sint delapsura.) Ad summam, mensura Domini est, mensura cumulatissima. DEVM remuneraturum beneficentiam, nec de remuneratione illa dubitandum, partim uero respicitur ad Hebraeorum uestimenta, quorum sinus erant laxi et ampli, ut iis excipere possent ea, quae copiose dabantur, conf. b. WOLFFII Curae Philol. ad h. l. Hinc LYRAE expositio, qua quatuor ille epirheta pro quadruplici operum charitatis remuneratione accipit, scribens, *date, et dabitur uobis*, scilicet bonum naturae, fortunae, gratiae, et gloriae, dum datio fiat ex charitate, et ideo subditur, *Mensuram bonam, quantum ad bona fortunae, quae conferuntur propter opera pietatis, et confertam, quantum ad bona naturae, sicut sanitas et huiusmodi, quae etiam conferuntur propter opera pietatis, et coagitatam, quantum ad bona gratiae, et superfluentem, quantum ad bona gloriae, et ideo dicit Apostolus, 1 Tim IV, 8, Pietas ad omnia ualet, promissionem uitae, quae nunc est, habens, et futurae, non approbanda uideretur, quoniam contextus docet, Dominum, hic de remuneratione tantum agere temporaria, et quae huius uitae est, non, quae futurae uitae, et aeterna est, deinde, opera non esse meritoria, paulo ante probauimus, et denique ex his uerbis, *Eadem enim mensura, qua mensi fueritis, remetietur uobis*, quilibet intelligit, hic de rebus huius uitae agi, et speciatim de ratione, quam DEVS uel immediate ipse, uel mediate per magistratus aliosque homines exercet. Vbi notetur tamen, quod hic non*

eiusmodi talio intelligatur, quae sit priuata auctoritate, aut quae habeat identitatem nequitiae uel temeritatis, ac si homini liceat malum malo, iniurias iniuriis, nequitiam nequitia, compensare, talia enim reciproca temeritatis, ac nequitiae iudicia DEO placere non possunt, quoniam ipse interdixit, *Matth. V, 39, Rom. XII, 17, 19*, neque ea talio, ac si DEVS inique cessaret et iniuste uelit agere cum ipsis, qui inique iudicarunt, et iniuste condemnarunt, quandoquidem illud sanctitati, hoc iustitiae diuinae repugnat, sed talis indicetur talio, quae inferat identitatem poenae ciuilis, atque ista sumitur partim sensu stricto, quando uel mediante magistrato, eodem modo, ab eodem membro sumebatur supplicium, u. g. supplicium oculi pro oculo, dentis pro dente, conf. *Isa. XXXIII, 1*, quae in Veteri cum primis Testamento locum habuit, *Exod. XXI, 24, Leuit. XXIV, 20, Dent. XIX, 21, Matth. V, 38*, apud nos autem in plerisque casibus exoleuit et abrogata est, uel a DEO immediate sumebatur iisdem mediis, u. g. Aegyptii suffocantur in aqua infantes, Ebraeorum, iraque deinceps ipsi eodem medio tollebantur, cum in mari rubro suffocarentur, *Exod. I, 22, coll. XIV, 28*, cetera, partim sensu laxiori, quando poena, qua proportionem quidem infligitur, sed non quae easdem circumstantias, et eundem modum, nec quae eadem media et membra, u. g. interficit aliquis alium fuisse, dum caput eius insidiose et clam confregit, uerbis, qui deinceps gladio plectitur palam et publice. Eadem quidem ille mortis mensura mensuratur, *Gen. IX, 6*, licet non eadem mortis specie. Sic et in reliquis sese res habet, qui parce erogat eleemosynas, illi erit parua retributio, qui copiose dat, illi magna erit benedictio, *2 Cor. IX, 6, seqq.*

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙC

- I Hoc perpetrant facinus homines, ut plerumque, quae in aliis iudicant, eadem faciant ipsi, atque se ipsos iudicando condemnent, *Matth. VII, 2, Rom. II, 1*.
- II Vi magnum est peccatum, quando proximum illicito modo ac temere iudicamus, ipsamque in poenam, iure rationis, incurrimus, *Matth. VII, 1, 2, Rom. XIV, 4, 10, 12, 13*, sic abstineamus a proximo iudicando, ne iudicemur a DEO, *Rom. II, 1, 3*, contra uero DEO iudicandi rationem relinquamus, *1 Cor. IV, 5*.
- III Aeque quidem animo pii ferunt iniqua ac temeraria iudicia hominum, *1 Cor. IV, 3, 4*, nec ea uindicant, habent tamen, qui ea certissime uindictabit, iudicem iustum, *Rom. II, 3, XIV, 10, 2. Cor. V, 10*.

IV O quam felices essent homines, si tam faciles ac prompti essent in condonandis delictis, *Matth. V, 24, 25, XII 21, 22*, aut in semet ipsis iudicandis, *1 Cor. XI, 31, 32*, quam in diiudicandis aliorum facis et actionibus, uid. *πρὸς αὐτὸν, I et II*.

V Audi uocem DEI, quae te, ut condones proximo, admonet, *Matth. V, 23, 24*. Nisi enim condonaueris fratri tuo, neque orationem Dominicam in tuam salutem, sed in tuam condemnationem, recitabis. *Matth. VI, 12*, neque tibi DEVS condonabit, *Matth. VI, 14, 15*, et reconciliabitur. Quomodo enim DEVS reconciliabitur tibi, quando eum non amas, quomodo autem eum amares, si fratrem non amas, nec cum eo in gratiam redire uis, *1 Io. IV, 20, 21*. Condones igitur, et in gratiam redas cum fratre, si reconciliationem uis cum DEO, *Matth. VI, 14, 15*. Imitare DEVM, qui tibi reconciliationem offert, *2 Cor. V, 19, 20*, et fac idem erga fratrem *Matth. V, 23, 24*.

VI Licet, ex sententia Domini, beatius sit dare, quam accipere, *Aët. XX, 35*, illudque magni momenti res sit, ac promissionem habeat, *Prou. XIX, 17, Matth. VI, 20, Luc. VI, 38*, mundus tamen ὅσπερ πρῶτερον facit, et mauult accipere, quam dare. Absit igitur, ut mundum sequare, qui tibi uana suadet, *1 Io. II, 15, 16*, Iesum sequere et imitare, qui tui causa se ipsum tradidit ac pauper factus est, ut tu disceres, *2 Cor. IX, 9*.

VII Cum is, qui prompto ac hilari corde dat egenis, DEO acceptus sit, eique mutuo det, *Prou. XIX, 17, 2 Cor. IX, 7*, quis dubitaret largiter erogare eleemosynas? Quo magis enim dabis, eo magis accipies.

VIII Imitare DEI benignitatem, qui dat, licet nihil eius loco accipiat, sic tu quoque des, ubi nihil sperandum tibi, et merces tua erit magna, imo filius eris DEI, *Luc. VI, 35*. O si hanc gratiosam crederent DEI promissionem homines, prompto darent animo.

IX Qui parce seminat, parce metet, *2 Cor. IX, 6*. Tenacitas ergo non est uerus modus ueras acquirendi diuitias. Vid. plura momenta de modo et circumstantiis erogandi eleemosynas paulo ante in ἐξήγησι.

X Bene notes, quod DEVS ius talionis exercent, uid. ἐξήγησις. Fac ergo bona, caue a malis, et memento, ut, quae tibi uis fieri, alteri feceris. *Matth. VII, 12*.

XI Confidenter credas, quod DEVS, ut mala, ui iustitiae suae, punit, sic bona, ui ueracitatis suae et promissionis, certissime praestet, *Num. XXIII, 19, Rom. II, 5, seqq.*

VERSUS 39 ET 40

39 Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς· Μὴ τι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν; Οὐ-
 χί ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται;
 40 Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκα-
 λον αὐτοῦ· Κατηρτυσμένος δὲ πᾶς
 ἕσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

*Dixit autem parabolam ipsis. Numquid
 potest coecus coecum ducere? Nonne
 ambo in foveam cadent? Non est
 discipulus super magistrum suum.
 Perfectus autem omnis est sicut do-
 ctor ipsius.*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς, -- εἰς βόθυνον πεσοῦνται; *Dixit autem Domi-
 nus, prout plerumque facere consueverat, ad uberiorem rei illustrationem,
 sequentem parabolam, uid. ad u. 4 Evangel. Domin. Septuages. de uoce παραβο-
 λῆς, ipsis auditoribus. Notandum uero hic est, antequam pergamus, quod non
 nulli interpretes in ea sint sententia, ac si Parabola haec cum antecedenti-
 bus non cohaereret, sed alia quadam occasione recitata, huc a S. Luca inser-
 ta fuisse. Haec enim sunt uerba GROTII, inquit, Frustra laborari pu-
 to in quaerenda huius loci cum prioribus, aut sequentibus, connexion. Lucas
 enim, cum multas sententias Christi recitasset, has etiam, quanquam alio forte
 tempore et occasione pronunciatas, huc referendas putavit. At enim uero, cum
 dudum hunc GROTII aliorumque errorem uiderit ac confutauerit b. CA-
 LLOVIVS in Bibl. Ill. ad h. l. scribens, Non est existimandum cum Grotio, haec
 non cohaerere cum praecedentibus, sed diuersas sententias alio forte tempore et
 occasione dictas consarcinari. Nam, cum in confesso sit, eandem concionem mon-
 tanam a Luca describi, quae a Matthaeo est proposita, et e Matthaei VII con-
 stet, Christum de cauendis Pseudoprophetiis, quales Pharisei inprimis tum erant,
 hortatum esse. Paroemia haec generatim in omnes hypocritas quadrans, ma-
 xime, qui alios indicant, se ipsos non excutunt, specialiter tamen respicit Phari-
 saeos, utpote qui tales hypocritae erant, ac iudiciis suis temerariis alios seduce-
 bant, quos etiam simili ratione et paroemia coecos duces alibi dixit, Matth.
 XV, 14, quemadmodum n. l. e uersu 39, collato cum Matth. VII, 1, 4, seqq. li-
 quet, generalem illam regulam de arbore mala Phariseorum et similium Pseudo-
 prophetarum causa traditam esse, quod similis locus, Matth. XII, 33, quoque
 confirmat. Neque obscura est συνέχεια harum sententiarum, quia temerarii eius-
 modi indices hypocritae alios indicant et corrigunt, cum ipsimet coeci sint, neque
 uitia sua uel trabem in oculis suis agnoscant, Volunt, alios perfectos esse, quos
 instituunt, et reformare audent, cum ipsi perfecti non sint, non cogitantes, quod
 non sit discipulus supra magistrum, neque id requiratur, sed sufficiat, si disci-
 pulus*

pulus magistro paria faciat, quibus facete Pharisei et Scribae notati sunt, qui doctores imperitorum se iactabant, clauemque Scripturae sibi uendicabant, et alios superciliose prae se contemnebant, cum ipsimet in rebus diuinis uel talpa coeciores essent, a quibus simplices pessime seducebantur, omnino deferendus est, GROTIVS, atque asserendum contra, cohaerere cum antecedentibus parabolam, his uerbis expressam, Numquid potest coecus, per quem Pharisei et Scribae indignantur, qui falsa ista uonebant principia, licere inimicum odisse, licere irasci cum eo, praetereaque erant immisericordes, irreconciliabiles, zoili, Φυλάγγοροι, qui parce dabant, et quae id genus uitia in ipsis erant alia, de quibus uid. Matth. cap. V, VI, VII, XXIII, et alibi. Atque haec falsa principia docent, eorum intellectum fuisse excoecatam, coecosque fuisse ipsos, Matth. XXIII, 17, 19, Eph. IV, 16, et nihilo tamen minus audebant duces et doctores esse coecorum, h. e. imperitorum, Rom. II, 19, et doctrinam atque actiones Christi traducere, Luc. XV, 1, seqq. Quare utriusque doctoris et auditoris, coecitatem notat Sospiator, et effectum demonstrat his uerbis. Numquid potest coecus Phariseus, Matth. XXIII, 24, 26, coecum, i. e. imperitum laicum ducere uerbo ueritatis, quod ipse ignorat, et luce Euangelii illuminare, cum ipse illuminatus non sit, 2 Cor. IV, 4. Nonne ambo, Phariseus et laicus, falsis istis principiis imbuti et excoecati, quae dedocui, in foueam, i. e. in errores, et nisi resipuerint, in aeternum interitum, cadent. Quare coecis istis, infert Dominus, ducibus et doctoribus, qui doctrinam meam ueritatis turpiter diiudicant, et populum hypotheses istas falsas, quas dedocui, docent, fides habenda non est. Procul dubio enim nonnulli erant inter auditores Iesu, qui, cum in hoc capite VI aureas illas doctrinas proposuerat, Phariseorum dogmatibus prorsus contrarias, uid. Matth. V, 23, secum ratiocinabantur, aut palam Iesu obieciebant, quomodo fieri posset, ut de his doctrinis, quas iste in uersibus anteced. a uersu 27 usque ad uersum 38, recensuerat, erroris postularentur, cum tamen haec dogmata essent Phariseorum et Scribarum, quos haberent duces et doctores, hinc errare se non posse, his respondet, cum doctores et duces illi in rebus diuinis essent coeci, necessario sequi, etiam ipsos, utpote discipulos, esse coecos, quoniam discipuli non essent supra magistrum, ut in uersu sequ. docet, atque ex hac ratione fluere, utrumque, doctorem et discipulum in erroris foueam cadere.

Οὐκ ἔστι μαθητὴς -- ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. Non est discipulus, quatenus discipulus est, et praeceptis Magistri instruitur, super doctorem suum, respectu sententiarum, quas addiscit, hic uero earundem habitu gaudere debet. Quod si igitur Magister est imperitus, nec discipulus euadet peritus, quod si ille imbutus fuit falsis principiis, iisdem hic imbuetur, quia al-

tius

tius non sapit discipulus ipso Magistro, hinc iisdem Magistri sui princi-
 piis institutus sit, sicut Magister suus, h. e. eadem statuit, quae Magister, si
 hic recte senserit, etiam ille, sin falso, etiam ille falsus erit, quando autem
 perfectus, siue perfecte eruditus erit discipulus, et nunc e scholis dimitte-
 tur studia absolvens, tunc idem ipsi euenit, quod omnibus euenire solet,
 scilicet, quod Sospitator dicit, *omnis autem discipulus, perfecte institutus et*
eruditus a Magistro, erit sicut doctor eius. Quo sensu vox καταρτίζω oc-
 currit, obseruante ELSNERO, Hebr. XIII, 21, Ο δὲ Θεός -- καταρτίσαι
 ὑμᾶς ἐν παντί ἐγὼ ἀγαθῶ εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ. DEVS autem per-
 fecte instituat, erudiat, et perficiat uos in omni opere bono, h. e. in omni bona
 doctrina ac scientia, ad faciendam uoluntatem eius, itemque ἀξαρτίζω, 2 Tim.
 III, 17, et in POLYBIO, notante b. RAPHELIO in Notis Polybianis,
 p. 195. Haec ergo ratione hic uersus recte cohaeret cum antecedenti-
 bus, et perspicuus est, nec nos urget necessitas, ut cum Eriphanio,
 alienum prorsus sensum afferamus, contra Ebionitas haec scribente, Οὐκ ἐστὶ
 μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, ἤτω δὲ κατηρτισμένος κατὰ
 πάντα ὁ μαθητὴς, ὡς ὁ διδάσκαλος, τοῦτ' ἐστίν, ἐτοιμος εἰς διώγμῳ
 καὶ κακολογίαν, καὶ πᾶν ὅτι οὖν ἐπιφερόμενον. Non est discipulus su-
 per Magistrum suum, sit autem perfectus secundum omnia discipulus, sicut do-
 ctor, h. e. paratus sit ad persecutionem, malam famam, et omne aliud ferendum,
 cum hic de persecutione non sit sermo, sed de censuris temerariis, uel cum
 SVICERO, qui Tom. II Thef. Eccl. p. 60, eodem fere modo exponit, scribens,
Quicumque bene, ac prout decet, instructus fuerit, non grauabitur eam subire
sortem, quam et subiit magister eius, uel cum GLOSSA ORDIN. Quae contra
 contextum DEVM hic per magistrum intelligit, inquit, sicut magister.
 DEVS non suas ulciscitur iniurias, sed tolerando persecutores mitiores red-
 dere uoluit, discipuli, qui homines sunt, hanc regulam perfectionis debent imitari,
 uel cum GROTIO, ad h. l. differente, Videtur autem mihi apertissima esse constru-
 ctio, quam et Syrus sequitur. Quisquis discipulorum erit יְרֵדָה uerus, rectus,
 quod hic ad originem uertitur κατηρτισμένος, is eris ut magister, i. e. sciet ea
 sibi agenda et ferenda, quae magister egerit tuleritque, cum etiam haec exposi-
 tio contextui non respondeat, uel cum CASTALIONE, qui in Graeco cur-
 tam esse sententiam, eamque plenam fore, ait, si cum Vulgata interponas,
 εἰ ἔσαι, si sit, hoc modo: Perfectus omnis erit, si sit sicut magister, cum
 haec interpretatio textum non exhaustiat, et quae sunt aliae interpreta-
 nes, quae uid. apud MATTH. POLVM in Synopsi ad h. l.

ΠΡΟΣ.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ο

- I Corporeorum oculorum lumine qui priuatus est, miser quidem homo dicitur, sed omnium miserrimus est ille, qui mentis et fidei oculis est priuatus, ut nec in legis speculo naeuos suos, nec in Euangelii luce incredulitatem suam uidere possit, *Matth. XIII, 15, 2 Cor. IV, 4.* O si tales in tempore ad Iesum accederent, ab eoque emerent collyrium, quo oculos suos inungerent, ut uiderent, *Apoc. III, 18.*
- II Quam multi sunt, qui nesciunt, nec scire uolunt, sese spiritualiter esse coecos, *Io. IX, 40, 41, Apoc. III, 17,* sed in tenebris esse, atque in hac coecitate perire, malunt, *Matth. XIII, 15, Io. I, 5, XII, 46.*
- III Maxima omnium calamitatum est calamitas, quando coecus, uid. προσοικ. anteced. coecum in religione nactus est ducem, *Matth. XXIII, 24, 26.* Ambobus enim in tenebris errant, donec tandem in foueam aeterni interitus incidunt, atque in peccatis suis moriuntur, *Io. IX, 24.*
- IV Vt deplorandi sunt illi, qui in coecos duces inciderunt, uid. προσοικ. anteced. sic detestanda ipsorum est petulantia, qui tales duces sibi destinato eligant consilio, *Ier. II, 13, V, 31, 2 Tim. IV, 3, 4.* Quid inde mirum, si lasciuiae suae poenas luant, *Ier. II, 19.*
- V Cum in religionis causa salus a duce, quem sequimur, pendeat, omnino inuigilandum est, ac cautio adhibenda pro uirili, ne ducem coecum, h. e. ne falsis principiis imbutum, doctorem eligamus, *Ier. VIII, 8, Matth. VII, 15.* Damnum enim irreparabile atque inaeestimabile Ecclesiae imminet, Conf. προσοικ. VIII.
- VI Si uolueris certum et infallibilem tibi ducem seligere, Christum sequaris, qui lux mundi, uia, ueritas, ac uita est, *Io. I, 9, XII, 46, XIV, 6,* nec in tenebris ambulabis, nec pedem tuum offendes, nedum in foueam incideres, *Io. IX, 12.*
- VII Caueant sibi parentes, ne teneros filios suos coecorum tradant praeceptis, h. e. ne eiusmodi doctoribus committant, qui uerae religionis principis imbuti non sunt, nec in eas regiones mittant, in quibus uerae

E

reli-

religionis uox non auditur. Facile enim magistri sui induunt ingenium, et fiunt tales, quales sunt magistri ipsi, *Luc. VI, 40.*

II X. Cum doctor errat, etiam discipuli errant. Quare probandi sunt doctores, *1 Io. IV, 1, 2 Cor. XI, 13, seqq.* ne talem iuuenturi praeficiamus praeceptorem, aut gregi pastorem, qui eos a ueritate uerbi diuini ad falsas doctrinas adducat, *Marc. VII, 7, 8, Act. XX, 28, seqq.* uid. *negotium V.* et sequens.

II X. Quoniam ultima tempora, praedicente Christo, *Matth. XXIV, 24*, adeo periculosa sunt, ut, si possibile esset, electi etiam seducerentur in errorem, inuigilandum omnino est, ne tales magistri in scholis, nec in Ecclesia admittantur pastores, qui spiritu uertiginis ac hypocriseos agitantur, a quibus totus facile grex in errorem seduci potest, conf. *negotium.* anteced. Quod si uero ex inscitia nostrum admissi fuerint tales hypocritae, caueamus nobis ab istis Pseudoprophetis, *Matth. VII, 15, 2 Cor. XI, 13, seqq.* ne ipsorum hypocrisis nos circumueniat, et cum ipsis in interitus foveam incidamus, conf. *negotium V.* ex qua nulla redemptio.

X Lieet multa desint discipulis, quae nesciunt, nec ea sciant, quae Magistri ipsorum sciunt, tamen cristam efferre solent, eosque uel iudicant ac contemnunt, uel ingrato erga eos sunt animo et persequuntur. Caue tibi ab hoc peccato, ne idem tibi eueniat, *Matth. VII, 1, 2, Luc. VI, 37, 38*, aut, cum sapiens tibi uidearis, ne stultescas, *Rom. I, 22, XII, 16.* Stabit enim sententia, Discipulus non est supra Magistrum.

XI Si tibi magistro variae a tuis discipulis atque auditoribus inferantur iniuriae, si te multi instar calcitent, bono sis animo, idem contigit magistro-
rum Magistro, *Matth. X, 24, 25*, noli timere, sed patienter fer, et imitare Iesum tuum, *Matth. X, 26, Io. XIII, 16, Rom. XII, 12, 1 Petr. II, 21, 23, III, 9.*

XII Noli altum sapere, si uel maxime perfecte eruditus fueris, sicut magister tuus, *1 Cor. IIX, 2*, sed hoc tecum expende, quod scientia nostra sit partialis, *1 Cor. XIII, 9*, et uera sapientia atque eruditio sit, Christum nosse, *1 Cor. II, 2.*

VER.

VERSUS 41 ET 42

41 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν
 42 τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς; Ἡ πῶς
 δυνασθαί λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου; Ἀδελ-
 φέ, ἄφες, ἐκβάλλω τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ
 ὀφθαλμῷ σου, δοκὸν οὐ βλέπων. Ὑπο-
 κριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ
 ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκ-
 βαλεῖν τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ
 τοῦ ἀδελφοῦ σου.

Quid autem uides festucam, quae in oculo fratris tui, trabem autem in proprio oculo non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo? Frater, sine, eiiciam festucam, quae in oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non uidens. Hypocrita, eiice primum trabem ex oculo tuo, et tunc perspicies eiicere festucam, quae in oculo fratris tui.

ΕΒΗΓΗΣΙΣ

Τί δὲ βλέπεις -- οὐ κατανοεῖς; *Quid ergo, quid autem, cum res tuae ita sint comparatae, ut ueris ueritatis principiis non sis imbutus, et longe maiora in te sint uitia, quam in aliis, tu uides oculis improbis festucam in oculo fratris tui, hoc est, leuiorem et minorem errorem, quem frater admisit, trabem autem eam, quae in proprio tuo est oculo, non animaduertis, hoc est, propria tua et longe grauiora crimina non animaduertis, neque animaduerrere et expendere tecum uis, siue, ut HIERONYMVS loquitur, ad Matth. V, minora peccata fratribus non concedis culicem liquant, et camelum glutienti.* Cognosci autem pondus et emphasis huius locutionis possunt ex uocibus δόκου et κάρφου, cum illa denotet trabem, siue magnum et longum lignum, quod aut transuerse ponitur structuris, aut recta linea collocatur, ad pauimenta ferenda, haec uero, auctore HESYCHIO, ἐξύλον λεπτόν καὶ ξηρόν, lignum tenue, seu ualde minutum, et aridum. Utebantur hoc proverbio Iudaei ad compescendos homines, eorumque licentiam refrenandam, qui perpetuo alios ob leuia et exigua peccata corripiebant, cum tamen eorundem, imo longe maiorum grauiorumque, rei essent, quae longe seueriori ac grauiori castigatione digna erant. Vt uero hoc uitium est commune malum, auctore ISIDORO PELVS. Lib. IV Epist. 75, scribente, Commune sane hoc malum esse uidetur, ut homines non solum in rebus propriis coecutiant, proximorum autem delicta acute cernant, sed etiam sibi ipsis quidem excusationes defensionesque, quamuis inuitas, arcessant, alienorum autem acerbi atque inexorabiles sedeant iudices. Qui uero sui ipsorum amorem reuera deposuerunt, et sic existimant iustitiam obtinere oportere, eundem aduersus se ipsos,

psos, si quando peccarint, ferunt calculum, quem contra proximum ferrent, imo in se ipsos per poenitentiam durius animadvertunt, cum sciant, ei, qui poenis non emendetur, exitium impendere. In hoc igitur accuratum examen immittens nos Christus dixit, Quid uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quae in oculo tuo est, non animaduertis? Neque enim conuenit, ut aliorum sit acerbus iudex, qui propria errata negligit, Sic nemo, si recte uiderit, sese eximat, siue magistratus sit, siue subditus, siue doctor Ecclesiae, siue auditor, siue alius quispiam, ad omnes hanc sententiam pertinere, non tantum ueteres iudicauerunt recte, quorum audiamus TEOPHYLACTVM, ad h. l. scribentem, Quid uides festucam, i. e. modicum crimen, in oculo fratris tui, trabem autem, magnum tuum peccatum, non animaduertis. Hoc autem omnibus dici potest, et maxime doctoribus et principibus, qui subditorum, quamuis parua, peccata puniunt, sua autem, etiam magna, impunita sinunt. Idcirco illos et hypocritas Dominus uocat. Quam ueritatem sacerdotibus cum primis proponit AUCTOR Oper. Imperf. Homil. XVII ad Matth. VII, inquit, Quid uides festucam, cet. -- At si dicat, melius est nec docere, nec reprehendere laicum, quam docere, et reprehendere, et te ipsum in reprehensione consistere, quoniam talis doctrina doctoris non est audibilis, sed derisibilis. Propter quod omnis sacerdos, si uult docere populum, prius se doceat, si autem se ipsum non uult docere de omni, quod docet, nec ipsum arguere de omni, quod arguit, nec alios doceat, nec arguat quengquam, ut, si iudicium DEI non euadit, uel hominum opprobrium non patiatur, sed etiam profani, ductu luminis naturalis, hoc commune uitium obseruarunt, prout HORATIUS testis est, canens,

Cum tua peruideas oculis male lippus inunctis,

Cur in amicorum uitis tam cernis acutus,

Quam aut aquila, aut serpens Epitaurus.

Et CICERO, Fit, nescio quo facto, ut magis in aliis cernamus, si quid delinquitur, quam in nobismet ipsis, sed rationem eius reddidit Aesopus, quem dixisse perhibet STOBAEVS, inquit, Αἰώπος ἔφη, δύο πήρας ἕκαστον ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὀπίσθεν, καὶ εἰς μὲν τὴν ἔμπροσθεν ἀποτιθέναι τὰ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὀπίσθεν τὰ ἑαυτοῦ, διὸ οὐδὲ καθορῶμεν αὐτά. Aesopus dixit, duas manticas unumquemque nostrum portare, alteram ante, alteram post, et in eam quidem, quae ante, poni aliorum peccata, in ea autem, quae post nos, nostra, propterea etiam non uidemus ea, atque repeiit SENECA, aiens, *Aliena uitia in oculis habemus, a tergo nostra.*

Ηπῶς

Η πᾶς δύνασαι λέγειν -- δοκὸν δὲ βλέπων. Aut, quomodo, qua fronte, quae conscientia, potes dicere ad fratrem tuum, h. e. ut AUCTOR Oper. Imperf. exponit, Qua facie arguis peccatum laici fratris tui, ipse in eodem aut maiore peccato existens? Non times, ne audias ex aduerso, medico cura te ipsum? Si medico opprobrium est, qui nec alterius sanitatem habet in potestate, nec suam, si alios uelit curare, et ipse debilis, quasi testimonium imperitiae suae portat in corpore suo propriam passionem. Quomodo doctori non sit opprobrium, alios uelle erueri a peccato, et ipsum in maioribus esse peccatis, dum possit facilius se ipsum erueri a peccato, quam alios. Aut ita, quomodo fratri tuo dicis, i. e. quo proposito putas, ex charitate cordis dicis, ut salues proximum tuum? Non, sed ut te similes ipsum. Si autem uere ex charitate cordis argueres proximum tuum, ut saluares, te ipsum ante saluares. Numquid possibile est, ut beneuolentior sis alteri, quam tibi? Ut quid, cum te ipsum nolis saluare, alterum uelis? Omnis ergo doctor talis alloquens in Ecclesia, non alios uult saluare, sed per bonam doctrinam malos actus suos celare, et scientiae laudem ab hominibus quaerit, non aedificationis mercedem a DEO, et est hypocrita. Frater, uoce blanda et amica uirur censor iniquus morē hypocritarum, ut eo facilius censura locum inueniat apud eum, quem per censendi animus erat. Frater, inquit igitur, sine, aut precandi uim uerbum habet, noli indignari, quod hanc mihi assero licentiam, permitte quaeso, aut iubendi rationem, si censor intelligatur importunus et impudentior, sine, i. e. uolo, ut finas, eiectam, extrahendo festucam, quae est in oculo tuo, h. e. de hoc illoue errore fugiendo, quem seuerius censendum puto, te admonebo, ipse autem, censor, in oculo tuo proprio, ut uersu anteced. irabem non uidens es, i. e. grauius tuum delictum non agnoscis. Sed unde hoc malum? quod propria nostra peccata non cognoscimus, procul dubio a negligentia τοῦ γινῶσι σεαυτὸν originem habet. Si enim homo semetipsum in hoc speculo consideraret, omnino naeuos suos, quos in tergo habet, perspiceret, et quis sit, intelligeret. At, hoc neglecto, nimium sibi blanditur, ac fallacia cordis deceptus, et Φιλαντία, abreptus proximum despicit, eum uilipendit, ac semetipso uult inferiorem. Ut ergo hoc praester, sanctitatem simulat, proximi naeuos acerbè perstringit, et si nulli sunt, facit, eum iudicat ac condemnat, calicem excolans et camelum deglutiens, Matth. XXIII, 24, hypocrita, prout huius farinae homines appellat Sosipitaror, pergens.

Υποκριτὰ -- ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Hypocrita, qui tu sanctitatem iactas, nec tamen sanctius es, (Est enim ὑποκριτής proprie histrio, persona comica, qui alienam personam sustinet, alienos mores, dignitates, ac uirtutes simulat, hoc uero loco metaphorice accipitur de iis homini-

bus, qui mores a se alienissimos, ac virtutes ad se non spectantes, affectant, et in summa prauitate inanem ac uanam probitatis laudem consecrari annuntur.) *eiice primum trabem ex oculo tuo*, hoc est, prius te corrigas et emendes, prius peccata tua longe grauiora aufer poenitentia, ab iisque ulterius perpetrandis abstine, antequam aliorum percontas errores, turpe enim est doctori, cum culpa redarguit ipsum, et tunc, postquam te correxisti, *perspicias*, i. e. *perspicere poteris*, quia trabs non amplius impedimento erit tibi, nec eadem, aut maiora, tibi obici poterunt peccata, *eiicere festucam eam*, quae est in oculo fratris tui, i. e. proximi errorem emendare, siue, ut BEDA, hunc locum egregie exponit, scribens. *Primo abs te expelle odium, et deinceps iam poteris eum, quem diligis, emendare.* Et est uere multum cauendum, et molestum hypocritarum, i. e. simulatorum, genus, qui cum omnium uitiarum accusationes odio et liore suscipiant, etiam consultores se uidere uolunt. Et ideo pie cauteque uigilandum est, ut cum aliquem reprehendere, uel obiurgare, necessitas coeperit, primo cogitemus, utrum tale sit uitium, quod nunquam habuimus, uel quod iam caruimus. Et, si nunquam habuimus, cogitemus, et nos homines esse, et habere potuisse. Si uero habuimus, et non habemus, tangat memoriam communis infirmitas, ut illorum reprehensionem non odium, sed misericordia, procedat. Ut siue ad correctionem eius, propter quem id facimus, siue ad peruersionem ualuerit, nam incertus est exitus, nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmet ipsos inuenierimus in eo esse uitio, quo est ille, quem reprehendere parabamus, non reprehendamus, neque obiurgemus, sed tamen congemiscamus, et non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter conandum inuitemus. Raro ergo et magna necessitate obiurgationes adhibendae sunt. Ita tamen, ut etiam in his ipsis non nobis, sed DEO, inserviamus, instemus, ipse enim est finis, ut nihil duplici corde faciamus, auscuentes trabem de oculo nostro inuidientiae uel malitiae, uel simulationis, ut uideamus eiicere festucam de oculo fratris. Cui iungere liceat CHRYSOSTOMVM, qui in Matth. VII haec disseruit, se ibens, *Eiice primum trabem de oculo tuo.* Vides certe, quod non uetuerit iudicare, sed iusserit eiicere primum de oculo proprio trabem, et tunc aliorum errata corrigere, nam et sua unusquisque facilius agnoscit, quam utique ceterorum, et maiora citius perspicit, quam minora, et se ipsum magis amat profecto, quam proximum. Itaque, si alterius curam gerens, id facis, temet ipsum ante curato, in quo et manifestum inuenitur peccatum et grandius. Sin autem temet ipsum contemnis ac despicias, liquet omnino, quod fratrem tuum ipse odio indices, non studio disciplinae, nec emendare illum cupias, sed notare. Quod illum oportet huiusmodi aliquem iudicare, non tamen a te hoc fieri debet, uerum ab eo, qui nihil tale commisit.

ΠΡΟΣ.

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I Cum omnes homines peccent, nec unus inter mortales sit, qui peccatorum numero sese eximere queat, *Pf. XIV, 3*, coll. *Rom. III, 10, 12, 13*, mirandum omnino, qui fieri possit, ut alter, qui eorundem, imo grauiorum peccatorum reus est, alteri peccata leniora obiiciat, seque eo ipso condemnet ipsum, *Rom. II, 1, 3*.
- II Sicut minima festuca oculum corrumpere, eumque visu priuare potest, nisi in tempore medela afferatur vulneri, sic lenissimum quoque peccatum hominem perdere, eumque beatifica uisione priuare, potest, nisi in tempore poenitentiae lacrymis preceris DEVM, ut uolnus peccati Iesu sanguine emundet ac sanet, *1 Io. I, 7, 9*, *Apoc. I, 5*. Noli igitur leniter peccans securus esse, sed poenitens ingemisce, *Domine ab oculis munda me delictis*, *Pf. XIX, 13*.
- III Expende homo, si leuiora peccata proximi adeo facile tuos oculos offendant, et te ad iudicandum, quod tuum non est, impellant, quanto magis grauiora tua peccata DE I. oculos offendant, eiusque iustitiam ad indicandum uindicandumque nefas adigant. In tempore ergo sapias et respicias, *Acl. III, 19*.
- IV Aliorum errores lynceis aspicere oculis, proprios autem non cernere, est securi ac dormientis hominis, *Luc. XVII, 27, 28*, *1 Thes. V, 3*. Quare surge a securitatis somno, et te a peccatis tuis, sine mora, libera, *Dan. IV, 24*, ne cum mundo condemneris, *1 Cor. XI, 32*, *Eph. V, 14*.
- V Nisi peccatorum ipse reus esses eorundem, quae in aliis iudicas, ea non perspiceres tam facile, nec tam acerbe et seuerè perstringeres. Sed caue tamen, ne, cum aliis sententiam dixeris, tibi ipsi eandem dicas condemnatoriam, *2 Sam. XII, 5, 6, 7*. Conf. *προσοικ. I*.
- VI Cum turpe sit doctori, cum culpa redarguit ipsam, bene attende, ne reprehendas aliorum errores, quorum ipse es conscius ac reus, nec tibi ex talione cotumeliose eadem obiiciantur, quae uitio aliis uertisti, *Matth. VII, 12*.
- VII Te

VII Te ipsum corripere prius, qui alios corrigendi tibi arrogas licentiam, nisi hoc feceris, plus destrues, quem aedificabis, imo nihil efficies aliud, nisi ut te risui et illusioni exponas, *Rom. II, 21, seqq.*

IX Γνωθὶ σεαυτὸν, qui pastor es, utrum bona conscientia haec uel illa uitia in tuis iudicare, obiurgare, et condemnare possis, an reclamante conscientia, teque ipsum eorundem accusante, hoc facere debeas. Si hoc, melius erit, ut in genere ad poenitentiam eos inuites, ac ad fugienda talia blanda admo-
neas uoce, ne te probris exponas et scandalum praebeas, *Rom. II, 19, seqq. Conf. προσοικ. VI et VII.*

IX Quanta est eorum audacia ac stoliditas, qui, dum ipsi coeci sunt, aliis tamen coecitate liberare audent. O si te ipsum prius curares, atque il-
lud nosce te ipsum disceres, antequam alios curare auderes, *Conf. προσοικ. VII.*

X Certissimum est indicium, in hypocritis eum esse numerandum, qui mul-
tum de sanctitate, pietate, misericordia, atque aliis suis uirtutibus glo-
riatur, proximi contra errores, si uel maxime sint infirmitatis, aut pro-
fus nulli, acerbè exagitat et perstringit.

XI Non studium emendandi proximum, sed Φιλαντία, non amor, sed odium et inuidia sunt in causa, quando proximi actiones reprehendis, quas tamen in te ipso obseruant alii. *Conf. Εξήγησις.*

XII Vt hypocrisis a diabolo, qui mendacii pater est, *Io. IIX, 44, et Io. III, 8, 10,* habet originem, ideoque immisericors, inuidiosa, astuta, superba, et fallax est, sic amoris sinceritas, quae propria, non aliorum, facta, explorat, est mi-
sericors, candida, humilis, atque omnia in meliorem partem accipit. Illam ergo fuge, nisi satanae similis esse uolueris, hanc uero sedare et imitare, si ad DEI imaginem conditus esse uolueris, *Eph. IV, 25, 27, 31, Col. III, 8, 9, 12, seqq.*

ΤΡΙΘΕΩΙ ΜΟΝΩΙ Η ΔΟΞΑ

Index

- 1) Christ. Aug. Schüz (P. F. F. Bahrdt) de Vitiis Religionis paganae apud Pontificios specimen ad Matth. IV. 10.
- 2) Jo. Frid. Stulticmann Vindiciae oculorum quorundam Siles.; potestatum locorum Matth. V. 3 & XIX. 21-26.
- 3) Casp. Jac. Stuehlig de Manufactis terre haereditibus. Matth. V. 5. *Sectio prior exeg.*
- 4) *Sectio posterior dogm.*
- 5) Christ. Sigism. Georgius de Propria Iustitia Vanitate ad C.C. Matth. V. 20-26. & Luc. V. 1-11.
- 6) Jo. Henr. Messerschmid de Divisione sacra Aequae & Inaequalis ex Matth. VI. 12. contra Synesium.
- 7) Christ. Sigism. Georgius de Divinitate Christi omnipotentis & omniscientis attributis probata ad C.C. Matth. VIII. 1-13. 23-27. XIII. 24-30 Illustratos.
- 8) Christ. Leber. Muller (P. P. F. Heubner) de Missionariis Christi. ad Matth. X. 10. & Luc. X. 3.
- 9) Christoph. Matth. Paffius de Ecclesia Petre inaequata & Potestate ligandi & solvendi. Ex data ad Matth. XVI. 18, 19.
- 10) Theoph. Gul. Smijth (P. F. F. Bahrdt) de Potestate Ecclesiae, ad Matth. XVI. 19.
- 11) Christ. Sigism. Georgius de Scandalo dato atq. accepto. ad C.C. Matth. XVIII. 1-11. & IX. 1-8.
- 12) Christ. Gottl. Frid. Hoffius de Divitiis Sacerdotum ad Illustrationem var. S.S. C. in primis Matth. XIX. 8-9.
- 13) Jo. Rud. Histing de Procuratore in Vinis Domini. ad Matth. XX. 8.
- 14) Christ. Sig. Georgius de Gratia Dei homines vocante sermone & universali. ad C.C. Matth. XXII. 1-14. & Joh. IV. 47-54.
- 15) de Amore erga Deum, seipsum & proximum. ad C.C. Matth. XXII. 34-40. & Luc. XIV. 1-11.
- 16) Jo. Henr. Bothe Commentatio in Matth. XXIII. 8, 9, 10. (Matth. XXIII. 27. Ab. Pars altera.)
- 17) Jo. Georg. Gottl. Schwartz (P. R. H. Rolin) de Gratia convertente Sacerdotis sermone oblata & turpiter ab ipso repudiata ad
- 18) Henr. Gottl. Richter (P. R. H. Klammer) de Agitatione copiarum ecclesiarum circa finem orbis expectanda, ex Matth. XXIV. 29. Marc. XIII. 25. & Luc. XXI. 26.
- 19) Christ. Thomafius (P. R. F. Noth) de Injusto Pontificis Pilati iudicio.
- 20) Christ. Sig. Georgius de Joh. iustificante & iustificato ad C.C. Marc. VII. 31-37. & Luc. XVIII. 9-14.
- 21) Jo. Dav. Michaelis Dissertationes duae ad Marc. X. 42. & XV. 25. ac Joh. XII. 14.
- 22) Chr. Sig. Georgius de Fide in J.C. ad dextram Dei exaltatum sacrificia, ad C.C. Marc. XVI. 14-20. & Joh. III. 16-21.
- 23) de Fidei pedagogias certitudine. ad C.C. Luc. I. 57-80. & I. 39-50.
- 24) Georg. Gockius de Profecis Christi.
- 25) Christoph. Frid. Schott (P. R. C. Klemm) ad Luc. XIII. 23, 24.
- 26) Chr. Sig. Georgius de Homine eterno sine damnationis causa, ad C.C. Luc. XIV. 16-24. & XVI. 19-31.
- 27) de Imitatione seculi Dei nascentis ad C.C. Luc. XV. 1-10. & VI. 20-42.
- 28) Jo. Andr. Gmelin in Dictione Salvatoris Luc. XVIII. 20-21. de Regno Dei in Terris.
- 29) Paul. Gföng. u. Pettijer de Speculo sancto Rom. XVI. 17. ciz opposito Speculo Sadae Luc. XXII. 48.
- 30) Jo. Gottl. Lange (P. R. C. Kemler) Nathanael de Christo confessio. Joh. I. 49.
- 31) J. Filemann dicta Schenck de Lotione a Christo administrata.
- 32) Joh. Ad. Qünder de Historia Mulieris adultera non adulterina, ad Joh. VIII. 1-11.
- 33) Gul. Aug. Frispendorf (P. R. C. N. Hoff) contra Georg. Traperantium in verba Christi ad Patrem Joh. XXI. 22.

34) Petrus parascen affrica in suprema servatoris in cruce morientis
b. Jo. Christ. Wernsdorffii Panegyricus die xpi eternali habitus.

35) Bened. Gottl. Glauwitzii Dobvonta qua harmoniam historia Resurrectionis J.C. circumstant.

36) Gottl. Frid. Guddi

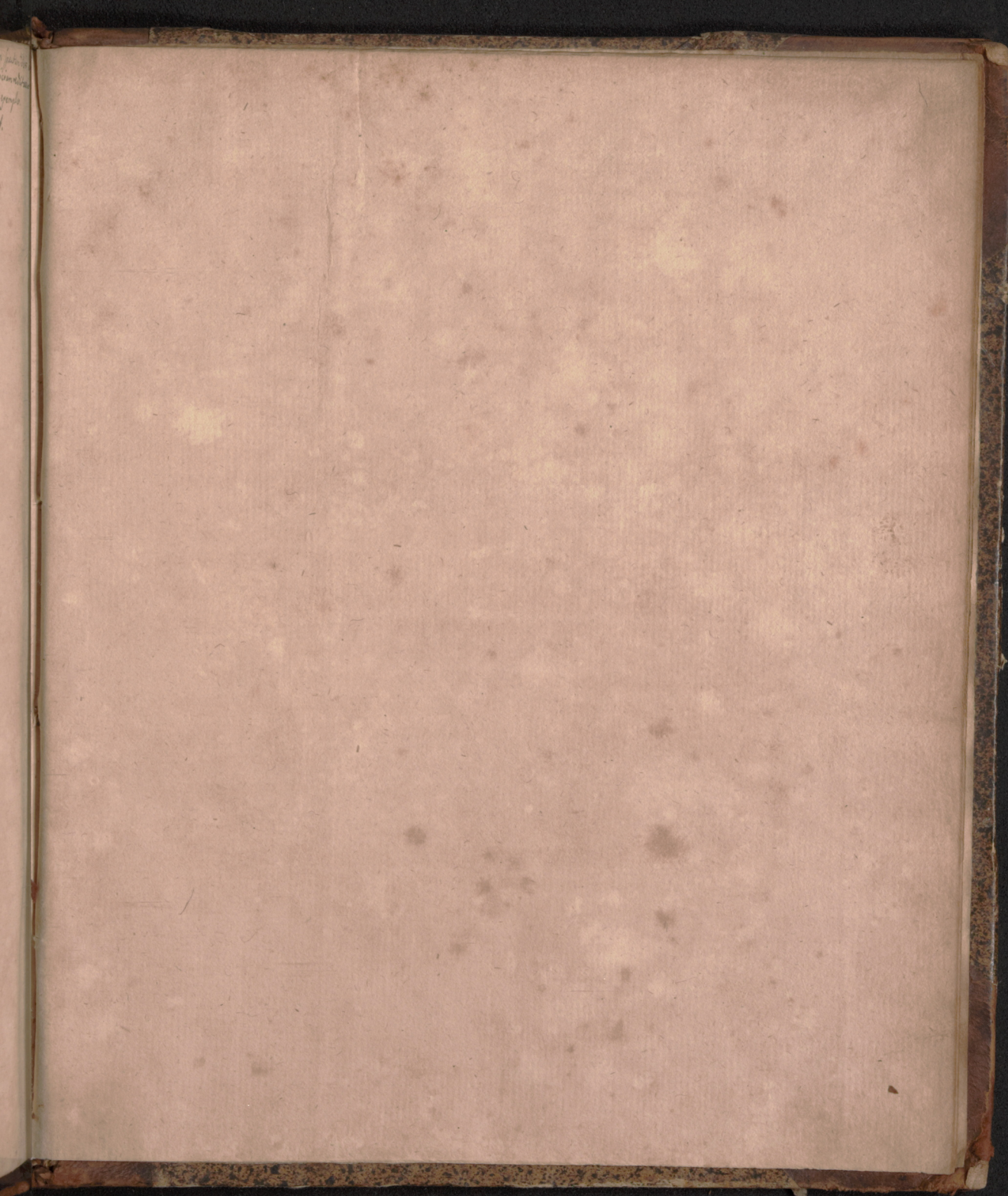
a. Vindicia Doctorem Johannis pro universali gratia ab Epticationibz Lampii.

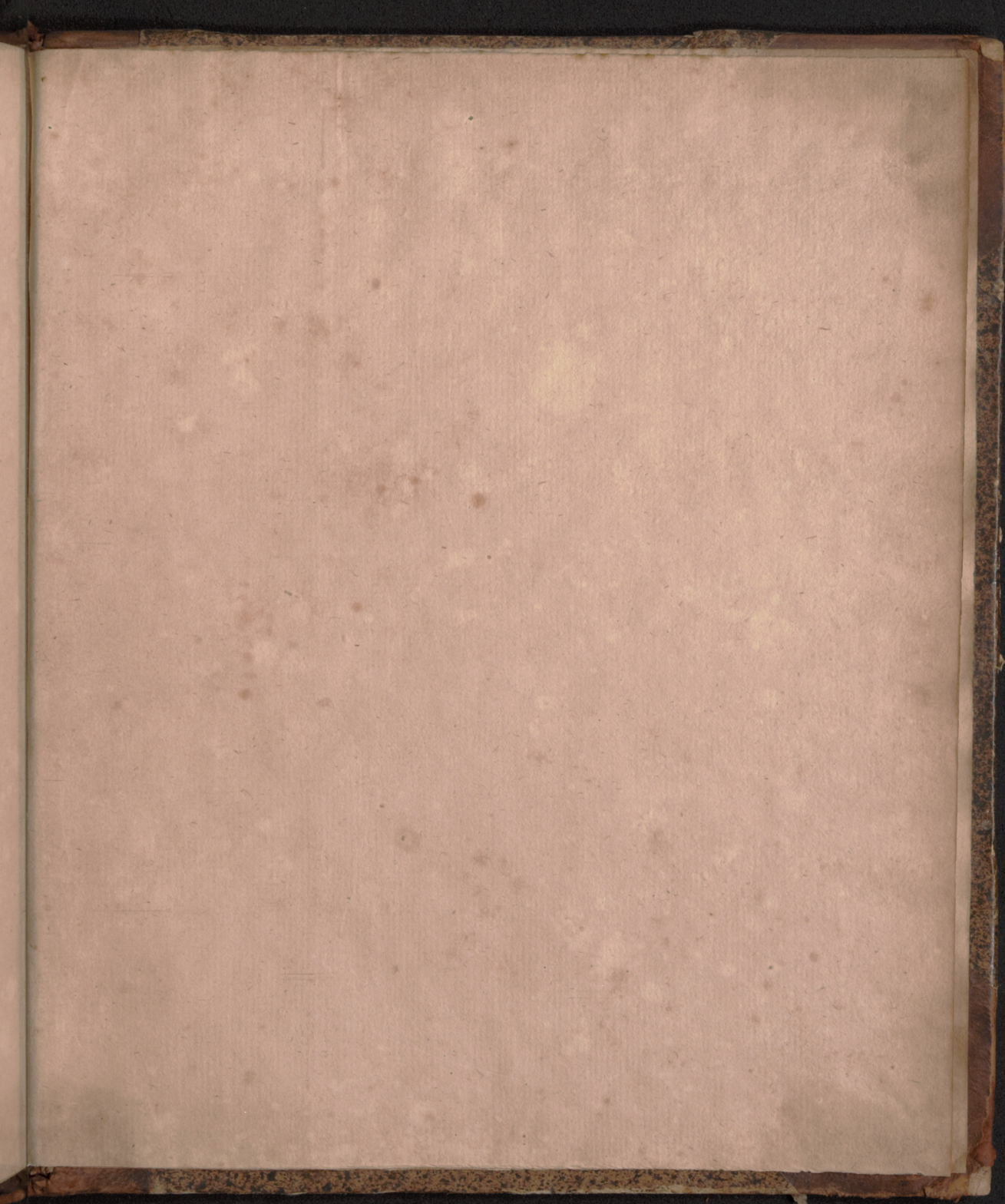
b. ——— Paucitatis Salvandorum à Collii Secundi Curioni objectionibus.

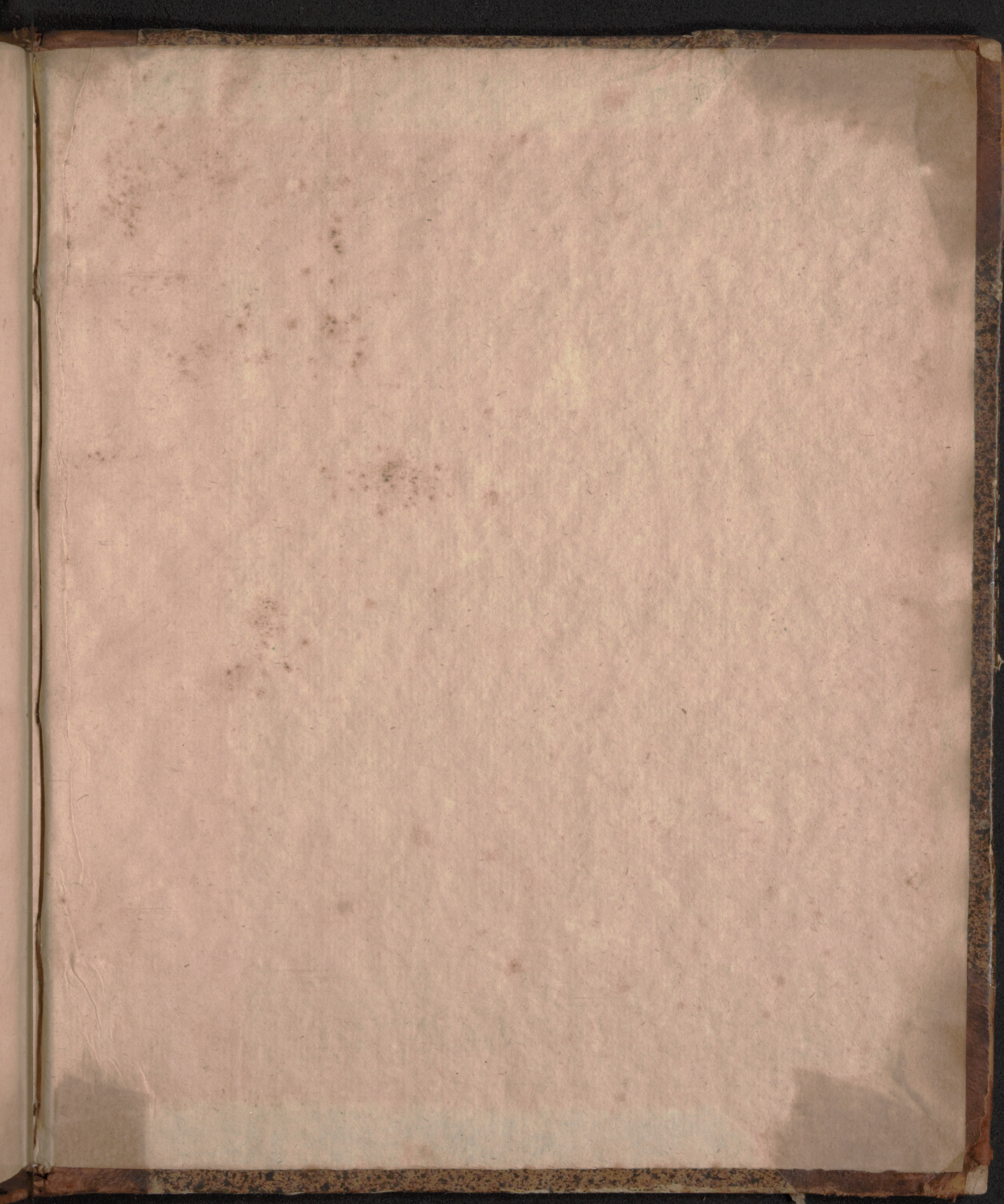
c. ——— Nathanaelis a Patria sua contentu.

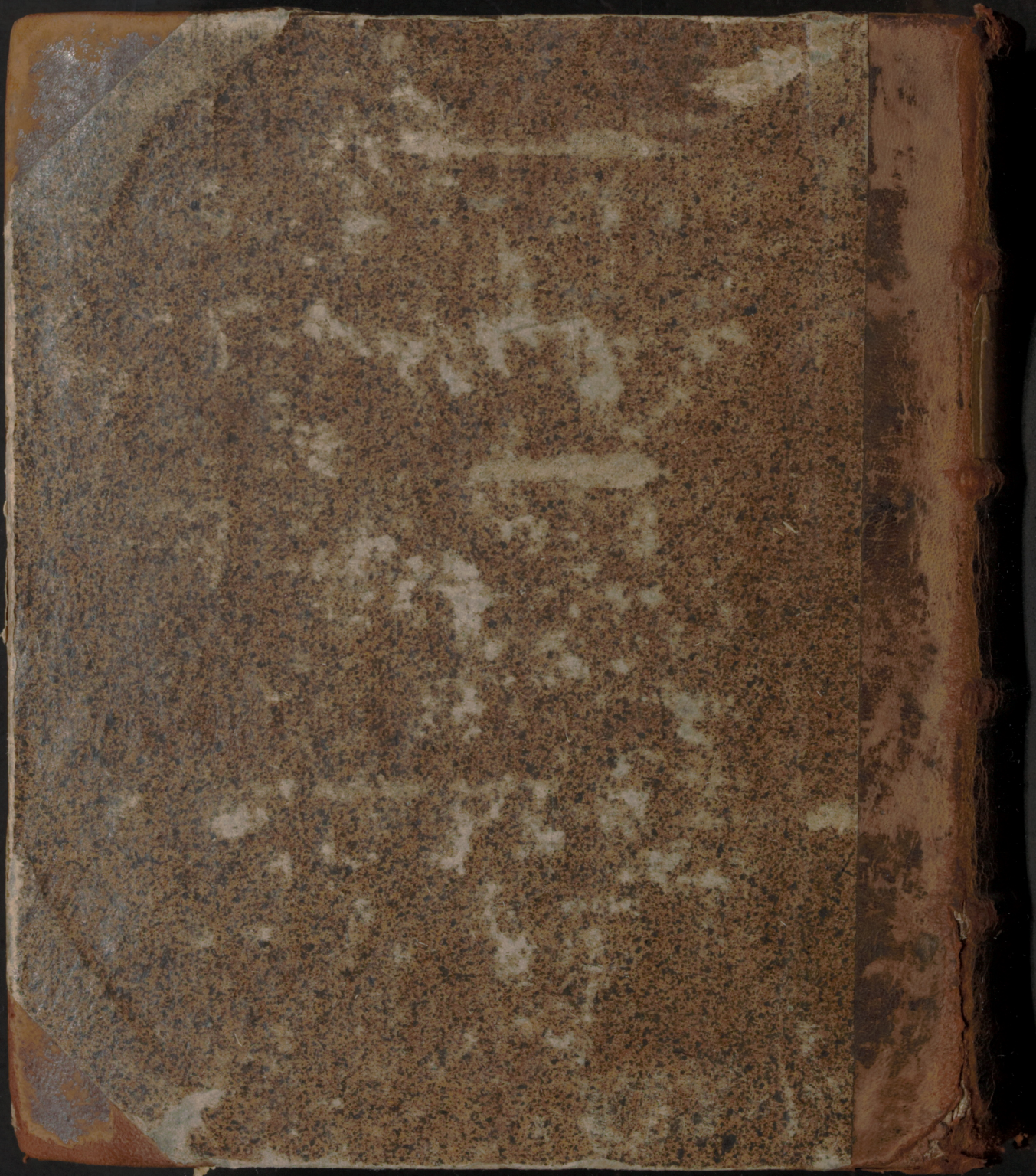
2

I pag. 3. de reliquis vulnerum speculandis in
II p. 16. de xpo placabilis exemplo.

III.

A T H A N A E L

A

RIAE SVAE CONTEMTV

VINDICATVS.

Io. I, 47.

§. 1.

e tandem, qui plus vice simplici NATHANAELEM,
BARTHOLOMAEI etiam nomine insigniri dicunt, a)
errimum CHRISTI cultorem praeiudicii, quod ab au-
centis, vel agentis ortum suum trahit, accusastis. Siue
αγαθός in genere viros bonos, et virtute praeditos in-
fine speciatim viros excellentes, b) quorum in nume-
Prophetarum, et inprimis Messias sunt habendi: neu-
sensu, oppido suo natali fertilitatem eos proferendi
nutriendi denegat NATHANAELE. c)

§. 2.

lem GALILAEAM, et quae in ea regione sita erat, vr-
RETH tanto contemptui habebant Pharisaei, quorum
eorum vulgus pendere solebat, vt vatem diuino spi-
multoque minus Messiam in illa nasci, et educari
posse

K 3

ur post WILKIVM in libro, de festis christianorum, P. II. p. 405.
udat NAHRIVS in dissertatione, de NATHANAELE apostolo,
THOLOMAEO non diuerso, Lips. 1740. edita.
posteriorem sensum strenue vindicat HEVMANNVS, in Poe-
I. p. 77. et 326.
vero negasse communis fert interpretum sententia. Prouoco
MANNVM, I.C. LAMPIVM ad hunc locum; KINDLERVM
tatione, de NATHANAELE vere Israelita, Viteb. 1693. NAH-
I. c. p. II. RVSIVM in Harmonia P.I. p. 423.

